

Cumhuriyet'in İlk Sinema Dergisi

Sinema Postası/Le Courier du Cinéma (1923) ve

Dönemin Sinema Hayatı Üzerine Bazı Gözlemler

İsmail Arda Odabaşı

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-7358-0953>

arda.odabasi@msgsu.edu.tr

Öz

8 Aralık 1923'te ünlü şair Nâzım Hikmet'in babası Hikmet Nâzım Bey'in yönetiminde İstanbul'da yayın hayatına giren *Sinema Postası/Le Courier du Cinéma*, Cumhuriyet döneminin ilk sinema dergisidir. Bu dergi, Osmanlı Türkçesi ve Fransızca olmak üzere iki dilli çıkan, haftalık ve resimli bir yayındır. Paris'te yayımlanmakta olan Fransız sinema dergisi Cinémagazine model alınarak çıkarılan *Sinema Postası*, Türkiye'de magazin tipi sinema dergiciliğinin öncüsüdür. Derginin Fransızca bölümünü Fransız gazeteci Roger Lavallette yönetmiştir. Derginin en aktif yazarı ve ilerleyen sayılarda başyazarı ise Vedat Örfi Bengü'dür. Daha evvel değişik çalışmalara konu olan ve üç sayısının tespit edilebildiği görülen *Sinema Postası*'nın bu makale kapsamında iki nüshası daha bulunmuş ve toplam beş sayısı incelenmiştir. Bu makale, *Sinema Postası*'nın kapsamlı bir incelemesini tarihsel bağlamı içinde sunmaktadır. Derginin yayımlanma motivasyonlarını ortaya koymayı, içeriğine ışık tutmayı ve kuruluşuna yol açan koşulları keşfetmeyi amaçlamaktadır. İkinci olarak bu makalede, *Sinema Postası*'ndan hareketle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde sinemanın Türkiye'deki durumuna dair gözlem ve değerlendirmelerde bulunmak amaçlanmaktadır. Cumhuriyet'in ilk sinema dergisi kendi döneminin sinema hayatını açık şekilde yansıtır. Yerli yapımçılığın cılız, sinema piyasasının gösterim odaklı olduğu koşullarda Avrupa ve ABD yapımı filmler baskındır. Üstelik Hollywood ön plana çıkmakta ve yıldız sisteminin semptomları belirginleşmektedir. Makalede "sinema romanı" ve "sinema muharriri" gibi kavramların ön plana çıkıp sinema kültürünün ayrılmaz parçası haline geldiği; matbuat, popüler edebiyat ve sinema arasında kurulan karmaşık ilişkiler ağı incelenmektedir. *Sinema Postası*, yalnızca Türk sinemasının erken dönemine dair değerli bilgiler sunmakla kalmamakta, aynı zamanda bu dönüşüm dönemindeki daha geniş kültürel ve sinemasal değişimlerin projektörü olarak da hizmet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema tarihi, sinema yayıncılığı, *Sinema Postası/Le Courier du Cinéma*, Vedat Örfi Bengü, medyalararasılık

■ ■ ■ ■ ■

Makale gelişi tarihi: 6.1.2024 ■ Makale kabul tarihi: 8.5.2024

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ 11 (1) ■ bahar/spring: 149-184

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.1415580

*The First Cinema Magazine of the Republic Era,
Sinema Postası/Le Courier du Cinéma (1923)
and Some Observations on Cinema Life of Its Period*

İsmail Arda Odabaşı

Mimar Sinan Fine Arts University

Faculty of Fine Arts

<https://orcid.org/0000-0002-7358-0953>

arda.odabasi@msgsu.edu.tr

Abstract

Sinema Postası/Le Courier du Cinéma, established in Istanbul on 8 December 1923 under the leadership of Hikmet Nâzım, the father of the famous poet Nâzım Hikmet, was the first cinema magazine of the republican era. Inspired by the French magazine *Cinémagazine*, this illustrated bilingual weekly, which featured content in both Ottoman Turkish and French, was the pioneer of tabloid-type cinema magazines in Turkey. The French section of the magazine was overseen by the French journalist Roger Lavallette, while Vedat Örfi Bengü emerged as a prominent contributor and later the chief editor. This article presents a comprehensive examination of *Sinema Postası* within its historical context. It aims to uncover the motives behind the magazine's creation, explore the circumstances that led to its establishment, and shed light on the content it published with an eye to the insights it offers into the state of Turkish cinema during the transition from empire to republic. The first cinema magazine of the republican era clearly reflects the cinema life of its day. During this period, limited domestic production meant that foreign films, particularly from Europe and the United States, notably Hollywood, dominated the cinematic landscape. This era also witnessed the emergence of the "movie star," further shaped by Hollywood's influence. This article delves into the intricate web of relationships between the contemporary press, popular literature, and cinema, where the concepts of "ciné-roman" and "cinema writer" gained prominence and became an integral part of cinematic culture. *Sinema Postası* not only offers valuable insights into the early days of Turkish cinema but also serves as a valuable window onto the broader cultural and cinematic shifts during this transformative period.

Keywords: History of cinema, cinema publishing, *Sinema Postası/Le Courier du Cinéma*, Vedat Örfi Bengü, intermediality

■ ■ ■ ■ ■

Received: 6.1.2024 ■ Accepted: 8.5.2024

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi • 11 (1) ■ bahar/spring: 149-184

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.1415580

Türkiye'de bilinen ilk Türkçe sinema gazeteleri/dergileri 1914 yılının Mayıs ayından itibaren yayın hayatına girer. *Türk Sineması, Ferah, Sinema* ve *Sinema Haberleri*, Türk müteşebbisler tarafından yeni kurulan sinema salonlarının yayın organları olarak vücut bulmuşlardır (Odabaşı 2019, 317-350). Sayılanlar arasında *Sinema Haberleri, Ferah* ve *Sinema*'nın 1915 yılında çıktıkları tespit edilebilmekte ise de daha sonrasında varlıklarını sürdürdüklerine dair şimdiye dek herhangi bir ize rastlanabilmiş değildir. Anılan öncülerin ardından tespit edilebilen ilk sinema süreli yayını, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından belirir. 8 Aralık 1923'te yayın hayatına katılan *Sinema Postası/Le Courrier du Cinéma*,¹ Cumhuriyet döneminin ilk sinema dergisi olur.

Okumakta olduğunuz makalenin amaçlarından biri, Cumhuriyet döneminin ilk sinema dergisini değişik yönlerden incelemek, derginin kimler tarafından, hangi koşullarda ve hangi ihtiyaçlara binaen çıkarıldığını tespit edip içeriğini tanıyıp tanıtmaktır. Daha evvel değişik çalışmalara konu olan *Sinema Postası*'nın şimdiye dek sadece iki, altı ve sekiz numaralı nüshalarının tespit edilebilmiş olduğu², bu makale kapsamında ise anılan nüshalara

•••

1 *Sinema Postası*'nın Fransızca kısımlarının çevirisi, İbn Haldun Üniversitesi Radyo Televizyon ve Sinema anabilim dalında yüksek lisans öğrenimini sürdürmekte olan asistan öğrenci Adama Bamba tarafından yapılmıştır.

2 En yakın tarihli iki örnek için bkz. Yılmaz 2021, 314; Çimen vd. 2022, 536, 540.

ilaveten derginin birinci ve üçüncü sayılarının da incelendiği belirtilmelidir.³ İkinci olarak bu makalede, dergiden hareketle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde sinemanın Türkiye'deki durumuna dair gözlem ve tespitlerde bulunmak amaçlanmaktadır. *Sinema Postası* sinema tarihinin hem incelemeye konu bir nesnesi hem de aynı sinema tarihinin incelenmesinde kullanılabilecek temel bir kaynaktır. Cumhuriyet'in ilk sinema dergisinde döneminin yansımaları bulunabilir ve bu makale de söz konusu yansımalar üzerinden o dönemin sinema hayatını anlamayı amaçlamaktadır. Derginin yapısı ve içeriği çalışmayı bu bakımdan yönlendirecek temel eksenidir. Ayrıca yine bu bağlamda matbuat-edebiyat-sinema ilişkisi (medyalararasılık) ve sinema yazarlığı gibi başlıkların öne çıktığı görülecektir.

Yeni Bir Sinema Dergisine Doğru

Sinema Postası'nın imtiyazı (ruhsatı) 26 Kasım 1923'te (26 Teşrinisani 1339) alınır. Derginin dili "Türkçe" olarak kayıtlıdır. İmtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Necmettin Sadık [Sadak] Bey'dir (*Ayın Tarihi* Temmuz 1928, 3558). Başka vasıfları yanında Necmettin Sadık Bey (1890-1953) matbuat alanında faal bir gazeteci ve dönemin önde gelen günlük gazetelerinden *Akşam*'ın kurucularındandır (İnuğur 1999, 127-130). Aynı zamanda sinemaya ilgili bir sosyolog ve eğitimcidir. Nitekim 1916 ve 1917 senelerinde sinemanın seyirci üzerindeki tesirlerine dair eleştirel makaleler kaleme aldığı bilinmektedir (Odabaşı 2020, 173).

Sinema Postası'nın ilk sayısı ruhsat alımından az sonra çıkar ve yayın hayatına girişiyle birlikte derginin tek dilli ve alfabeli değil, Türkçe-Fransızca olmak üzere iki dilli / alfabeli olduğu ve "müdür" bakımından muhtemel bazı değişiklikler yaşandığı görülür. Yayın hayatına girmeden evvel şehrin günlük gazetelerinde yeni dergiyi tanıtan duyurulara rastlanır. Tahmin edileceği üzere bu tür metinler *Akşam* gazetesinde yoğunlaşmıştır. Nitekim ilk kez 1 Aralık tarihli *Akşam*'da "Müfit Bir Teşebbüs" başlığı altında *Sinema Postası* etraflı şekilde duyurulur:

Matbuat âlemimizin tanınmış simalarından bazıları, mühim bir boşluğu doldurmak emeliyle, gayet müfit bir teşebbüste bulunmuşlardır. Türkçe ve Fransızca olmak üzere "*Sinema Postası*" namı altında musavver bir mecmua

•••

3 *Sinema Postası*'nın ikinci sayısı Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde, altıncı sayısı Ankara Milli Kütüphane'de, sekizinci sayısı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda, birinci ve üçüncü sayıları Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

önümüzdeki Kânunuevvelin altıncı perşembe günü intişar edecektir.

Memleketimiz şimdiye kadar böyle bir eserden mahrum kalmış idi. Bu mahrumiyeti izale edeceğine, nefaset ve zarafet-i tabına şimdiden emin olduğumuz bu risale, şehrimiz sinemalarından geçecek her büyük film ve filmin mehazı olan eserler hakkında evvelden tetkikatta bulunarak "etüt"ler neşredek ve halkımızı o haftanın sinema müsamerelerinden vaktiyle haberdar eyleyecektir. Sinema âleminin inkişafât ve terakkiyâtından umumiyet itibariyle bahsederek, sinemanın el-yevm medeni memleketlerin temaşa vadisinde ihraz ettiği muvaffakiyâtı tadat ederken, sinemanın aynı zamanda tehzîb-i ahlak için nasıl bir vasıta-i müessire olduğunu ve birçok memleketlerde sinemaya tahmil edilen vezâif-i ruhiye ve ahlakiyeyi izah eyleyecektir. Sahne-i temaşanın en zî-şöhret sanatkârlarını sinemada takip ederken sanat âleminde parıldayan bu yıldızların menşelerini, sanat hayatında geçirdikleri safahat-ı terakkiyi ve bugün mazhar oldukları şöhret ve ikbale ne suretle eriştiklerini tafsilatıyla karilerine arz edecek ve bu suretle, şehrimiz halkının muhtaç olduğu gıda-yı ruhî ve edebîyi temin ve tatmin edecektir. "*Sinema Postası*" sinema âleminin tarihçesini, vakayî' ve şuûn-ı rûz-merre ile telif edecek ve temaşa âleminin en müfit ve samimi bir ma'kesi olarak karie ve karilerini şimdiye kadar katlandıkları bir mahrumiyetten kurtaracaktır (*Akşam* 1 Kânunuevvel 1923, 3).

Bundan iki gün sonra *Vatan* gazetesi de yeni çıkacak sinema dergisini sütunlarına taşır. Daha kısa ama *Akşam*'inki ile çok benzer vurgulara sahip bir tanıtım yapar:

Matbuat âleminin tanınmış simalarından mürekkep bir heyet-i tahririye tarafından bu unvan altında musavver bir mecmuanın neşredilmekte olduğunu haber aldık. "*Sinema Postası*", isminden de anlaşıldığı üzere sinema âlemlerinden bahsedecek, büyük filmlerin mehazı olan eserler hakkında tetkikatta bulunarak "etüt"ler neşr ve o haftanın mühim sinema müsamerelerinden halkı haberdar edecektir. Mecmua, sinemanın temaşa vadisinde ihraz ettiği mühim mevkii nazarıdikkata alarak her hafta sinemanın tarihçesinden, tehzîb-i ahlak için nasıl bir vasıta-i müessire olduğundan bahs makaleler neşredek. Memleketimizde mühim bir boşluğu dolduracak olan bu mecmuanın neşrinden dolayı müteşebbislerini tebrik ve devam-ı muvaffakiyetlerini temenni ederiz (*Vatan* 3 Kânunuevvel 1923, 3).

Akşam, yayın hayatına girişinden iki gün evvel *Sinema Postası*'nı bir kez daha duyurmuştur:

Kânunuevvelin sekizinci cumartesi günü Türkçe ve Fransızca olarak matbuatın tanınmış simalarından bazıları tarafından musavver "*Sinema Postası*" mecmuası neşredilecektir.

“*Sinema Postası*” İstanbul’un yegâne salon gazetesi olacaktır. Sinema âleminin en meraklı havadislerini, en cazip safhalarını ihtiva edecek, memleketimizde gösterilmeyen bütün mühim filmlerin hülasasını yazacak, Avrupa sinema cereyanlarını takip edecektir. Sinemayı ve sanayiinefiseyi seven herkes büyük fedakârlıklarla çıkartılan ve Avrupa’daki emsali derecesinde mükemmel ve nefis olan bu mecmuayı behemehal okumalıdırlar (*Akşam* 6 Kânunuevvel 1923, 3).

***Sinema Postası*’nın İdari/Teknik Özellikleri, Okur Profili ve Kadrosu**

Sinema Postası 8 Aralık 1923’te haftalık periyotta resimli ve iki dilli/alfabeli (Osmanlı Türkçesi ve Fransızca) bir dergi olarak İstanbul’da yayın hayatına girer.⁴ Kağıtçılık ve Matbaacılık Osmanlı Anonim Şirketi’nde (Fratelli Haim) basılmıştır ve idarehanesi de Babıali’de Ebusuud Caddesi’nde özel dairedir. Derginin ikinci sayısı 15 Aralık Cumartesi günü çıkar. 22 Aralık Cumartesi günü yayımlanan üçüncü sayıda idarehane ve matbaa bilgilerinde bazı değişiklikler gözlenir. Nitekim idarehanesi “Ebusuud Caddesi Tercüman Matbaası’nda daire-i mahsusa” şeklinde kaydedilmiştir. Derginin ilk üç sayıda sabit kalan telefon numarasına bakılırsa, idarehanede herhangi bir değişiklik söz konusu değildir çünkü “İstanbul 1975”, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi matbaasının ve idarehanesinin telefon numarasıdır.⁵ Ancak, matbaa değişmiştir. *Sinema Postası* üçüncü sayıdan itibaren Kitapçı Karabet Efendi’nin oğullarının matbaası olan Keşişyan Matbaası’nda basılır.

Derginin dördüncü, beşinci ve yedinci sayıları, bu nüshalar kamuya açık kütüphanelerde bulunmadığı için incelenememiştir.⁶ Altıncı sayı 17 Ocak 1924 Perşembe günü, sekizinci sayı 21 Şubat 1924 Perşembe günü yayımlanır ve bu, *Sinema Postası*’nın bilinen son sayısıdır. Bu iki nüshada derginin idarehanesi, basıldığı matbaadır. Keşişyan Oğulları/Karabet Matbaası’nda basılmıştır ve idarehanesi de Ebusuud Caddesi Karabet Matbaası’nda özel dairedir. Telefon numarası “İstanbul 1998” şeklinde değişmiştir ki *Dersaadet Telefon Rehberi*’ne bakılırsa bu telefon numarasının “Keşişyan Agop -matbaa- Sirkeci Ebusuud Caddesi” şeklinde kayıtlı olduğu görülür (1340, 264).

•••

4 *Akşam* yine hemen duyurmuştur: *Akşam*, 9 Kânunuevvel 1923, 3. *Vatan* biraz daha geriden gelir: *Vatan* 12 Kânunuevvel 1923, 3.

5 *Tercüman-ı Hakikat*’in 1922-1923 nüshalarının künyelerine bkz.

6 Dergiye ilişkin bir diğer sorun, eldeki nüshalarda eksik sayfalar bulunmasıdır. Sözgelimi 1, 2 ve 8 numaralı nüshaların bazı sayfaları kesin olarak eksiktir. 3 ve 6 numaralı nüshalarda da eksikler olabilir. Aşağıda yeri geldikçe eksik sayfalar hakkında bilgi verilecektir.

Derginin fiyatı 10 kuruştur.⁷ İkinci ve üçüncü sayılarda “Abone Şeraiti” ve “Abonnements” kısımlarında bildirildiğine göre abonelik koşulları senelik 500, altı aylık 250, üç aylık 125 kuruştur. “Aboneler, mecmuanın neşredeceği külliyyattan tamamıyla istifade edebileceklerdir” şeklindeki notta, derginin promosyon mahiyetinde kitaplar veya kitapçıklar yayımlamayı tasarladığı anlaşılır. Nitekim üçüncü sayıda bir yandan Fransız yazar Claude Farrère'in *La Bataille* isimli romanının 1923 tarihli sinema uyarlamasının konu özeti sunulurken, diğer yandan “Tefrikamız” başlığı altında bir de duyuru yapılır: “Geçen nüshada Claude Farrère'in ‘Mücadele’ isimli eserini tefrikaya başlayacağımızı haber vermiştik. Karilerimize mevzuun, senaryoya nazaran, bir hülasesini takdim ediyoruz. Gazetemize ilavesini vaat ettiğimiz sekiz sahifelik roman formalarının neşrine başlamak üzereyiz” (*Sinema Postası* 22 Kânunuevvel 1923, s.y.).⁸

Sinema Postası'nın promosyonları arasında güzellik yarışması da bulunur. Yarışma, en çok beğenilen sinema oyuncusunun kim olduğuna ilişkindir.⁹ Müsabakanın sorusu, “şimdiye kadar gördüğünüz sanatkârlar içinde en güzeli hangisidir?” şeklindedir. En çok oy alan sanatkâra oy vermiş olanlar arasında kura çekilerek birinciye bir senelik, ikinciye altı aylık, üçüncüye üç aylık dergi aboneliği ve on beş kişiye de birer tane şık sanatkâr kartpostalı verilecektir (*Sinema Postası* 22 Kânunuevvel 1923, ön kapak iç yüz).¹⁰ En çok oyu İtalyan diva Francesca Bertini 496 oyla alır. Dergide verilen bilgiye göre müsabaka okurlardan büyük ilgi görmüş ve bu durum dergi idaresince büyük memnuniyetle karşılanmıştır. Bu teveccühe karşılık olarak idare de kurayı sadece en çok oyu alan sanatkâra oy verenler arasında değil, tüm katılımcılar arasında çekmiştir. Kura sonucu birinciliği İzmir'den Laika Muhtar Hanım, ikinciliği Kadıköy Mühürdar'dan Samiye Necip Hanım, üçüncülüğü Şişli'den Matmazel Alin Papazyan kazanır. Kartpostal kazanan otuzun üzerinde okur arasında kadınların büyük bir yer tuttuğu, İstanbul'un değişik semtleri dışında İzmir ve Bursa'dan da birkaç katılım olduğu görülür (*Sinema Postası* 17 Kânunusani 1924, ön kapak iç yüz).¹¹ *Sinema Postası*'nın okur profiline dair elimizdeki nadir verilerden biri budur.

•••

7 O sırada yayımlanmakta olan günlük gazetelerin fiyatı ortalama 3 kuruş, *Sinema Postası* ile benzer formatta (örneğin *Yeni Mecmua* ve *Süs* gibi) dergilerin fiyatı ise ortalama 10 kuruştur.

8 Roman formalarının yayımlanıp yayımlanmadığını tespit edebilmiş değiliz.

9 Benzer bir müsabakayı daha evvel kadın dergisi *Süs* düzenlemiştir: *Süs* 16 Haziran 1923 (1339), 15.

10 Ayrıca aynı sayının Fransızca kısmında “Notre Concours” başlıklı duyuruya bkz.

11 Ayrıca aynı sayının Fransızca kısmında “Notre Concours” başlıklı duyuruya bkz.

Sinema Postası, okurlarıyla iletişim kurma çabasında olan bir dergidir. Çıkış sayısında okurlar için bir “sual-cevap sütunu” açıldığı duyurulmuştur. Okurlarının her türlü sinema merakını tatmin ve kendilerine azami destek verme arzusunu takip eden dergi, okurların sinemayla ilgili her tür sorusuna bu sütunda cevap vereceğini bildirir (*Sinema Postası* 8 Kânunuevvel 1923, 4). Takip eden sayılarda bu meyanda “sohbet” bölümlerine rastlanır.¹² Bu bölümlerde sorularına yanıt verilen okurların büyük oranda Müslüman/Türk isimli kadınlardan oluştuğu, az sayıda Türkçe isimli olmayan okurun da çoğunlukla kadın olduğu görülür. Sekizinci sayıdaki cevaplardan derginin Afyonkarahisar’da da bir okuru olduğu anlaşılır. Dolayısıyla eldeki veriler nispetinde *Sinema Postası*’nın İstanbul’dan başka, Marmara ve Ege bölgelerinin değişik şehirlerinde okurları olduğunu söylemek mümkündür.

Sinema Postası’nın bir kapağı (sağdan açılan) Osmanlı Türkçesi, diğeri (soldan açılan) Fransızcadır. Derginin Türkçe kısmı ile Fransızca kısmı birebir aynı, birebir birbirinin tercümesi değildir. Derginin iki dilliliğiyle ilgili bir okur sorusuna şu cevap verilmiştir: “Fransızca ve Türkçe mündericat ayrıdır. Maksat, iki lisanı bilenin mümkün merteye fazla yazı okuyabilmesini temindir. Mamafih mühim bentleri, birer birer koyuyoruz” (*Sinema Postası* 21 Şubat 1924, 16). Gerçekten de kimi yazılar birbirinin tercümesi kimisi de değildir. Ayrıca bazı yazıların diğer dile aktarımı o sayıda değil, takip eden nüshalarda yapılmıştır. Üstelik tercüme söz konusu olduğunda bile bu çeviriler çoğu kez “serbest” niteliktedir; tam bir tercümeden söz edilemez. Çeviriler ayrıca, birden fazla yazıdan seçmeli olarak yapılmış da olabilir.

Dergide yapılan Fransızca duyurularda¹³ *Sinema Postası*’nın satışının tüm sinemalarda, başta Grande Librairie Mondiale olmak üzere tüm kitapçılarda yapıldığı belirtilir. Eski sayılar ya doğrudan idarehaneden veya Babıali Caddesi’ndeki Cemiyet Kütüphanesi’nden ve Kadıköy İskele Caddesi’ndeki (belediye karşısında) Mahmut Ekrem Kütüphane ve Kırtasiye Mağazası’ndan tedarik edilebilmektedir (*Sinema Postası* 22 Kânunuevvel 1923, s.y.).

Derginin müdürü ünlü şair Nâzım Hikmet’in babası Hikmet Nâzım Bey’dir. Ancak, bu “müdürlük” pozisyonunun hukuki bir nitelik taşıyan “sorumlu müdürlük” olup olmadığı belirsizdir. Nitekim daha yukarıda görüldüğü üzere derginin imtiyazı alınırken sorumlu müdür olarak Necmettin Sadık Bey’in ismi kaydedilmiştir. Bu durumda ya sorumlu müdür

•••

12 Altıncı ve sekizinci sayılarda “Karilerimizle Hasbıhal” ve “Notre Courier” sütunlarına bkz.

13 İlk üç sayının Fransızca reklam sayfalarında “Le Courier du Cinéma” başlıklı duyurulara bkz.

değişmiştir veya Necmettin Sadık sorumlu müdür olarak kalırken Hikmet Nâzım idari müdür (veya yazı işleri müdürü) konumundadır. Üstelik ilk nüshalarda sadece “müdür” olarak kaydedilen Hikmet Nâzım, görülebilen son iki nüshasında derginin aynı zamanda “sahibi” olarak da takdim edilir. Belli bir aşamada derginin imtiyaz sahipliği değişmiş, Necmettin Sadık’tan Hikmet Nâzım’a geçmiş olsa gerektir.

Hikmet Nâzım Bey (1876-1932), 1914 yılından Hamburg baş şebhenderliğine atanacağı 1918 yılı başlarına dek matbuat umum müdürlüğü görevini yürütmüş, ailesinin Server İskit’e verdiği bilgiye göre I. Dünya Savaşı’ndan sonra emekliye ayrılmıştır. Resmî siciline bakılırsa 1 Kasım 1922’de istihdamı caiz memurlar arasında açıkta kalmıştır. Yine ailesinin verdiği bilgiye göre, emekli oluşunun ardından muhtelif gazetelerde “idare müdürü” olarak çalışmıştır (İskit 1943, 175). Dolayısıyla *Sinema Postası*’ndaki pozisyonunun da “idare müdürlüğü” olduğu düşünülebilir. Matbuat âlemine gayet aşına bir sima olan Hikmet Nâzım Bey’in sinema âlemiyle ilişkileri bu sıralarda başlamış olsa gerektir ve sonrasında da sürecektir. Nitekim ilerleyen yıllarda Kadıköy’deki Süreyya Paşa Sineması’nın yöneticiliğini yürütecek ve Mart 1932’de bu salonun müdürü iken vefat edecektir (İskit 1943, 175).¹⁴

Hikmet Bey *Sinema Postası*’nın Fransızca kısmını, tanınmış Fransız gazeteci ve sinefil Roger Lavallette’e emanet etmiştir. Derginin çıkış haberini (Lavalette bilgisiyle birlikte) Paris’te yayımlanmakta olan Fransız sinema dergisi *Cinéma magazine*’e¹⁵ İstanbul’dan geçen Robert De Marchi (1923, 508), halkı sinema tutkunu olan İstanbul’da bu tarz bir haftalık derginin eksik olduğunu, Hikmet Bey’in bu eksiği gördüğünü ve projesini hayata geçirmekten çekinmediğini yazar. Ayrıca *Cinéma magazine*’in, İstanbul’daki muhabiri (yani kendisi) üzerinden bu yeni meslektaşına bağlanacağını da ekler. Dolayısıyla Robert De Marchi’yi de *Sinema Postası* çevresinden saymak yerinde olur.

Vedat Örfi veya “Sinema Muharriri” Mefhumunun Doğuşu ve Medyalararasılık

Necmettin Sadık, Hikmet Nâzım, Roger Lavallette gibi isimlere bakıldığında, *Sinema Postası*’nı duyuran gazetelerin neden “matbuat âleminin tanınmış simaları”ndan bahsettikleri daha iyi anlaşılır. Bu isimlere Vedat Örfi [Bengü] Bey de eklenebilir. Dergi içeriğinde imzalarına rastlanmayan evvelkilerin

•••

14 Kızı Samiye Yalıtım’ın babasının vefatını anlatımı ve Nâzım Hikmet’in ilgili şiiri için bkz. Makal 2003, 72-73.

15 *Cinéma magazine*’in *Sinema Postası* için önemine ilerleyen sayfalarda değineceğiz.

aksine Vedat Örfi *Sinema Postası*'nın en faal yazarıdır. İkinci sayıdan itibaren makaleler kaleme aldığı ve tercüme yapıtığı görülür. Sekizinci sayının künyesine “başmuharrir” sıfatıyla kaydedilmiştir ve Fransızca kısımda yapılan duyuruda da bu sayıdan itibaren “rédacteur en chef” (genel yayın yönetmeni/baş editör) olduğu belirtilir (*Le Courrier du Cinéma* 21 Şubat 1924, arka kapak iç yüz). Herhalde *Sinema Postası*'na rengini veren kişilerden biridir.

Osmanlı hanedan ailelerinden birine mensup (paşazade) olan Vedat Örfi [Bengü] (1899/1900-1953), genç yaşlarından itibaren matbuat ve temaşa âlemlerine aşına bir simadır.¹⁶ Henüz 17 yaşındayken Fransızcadan çevirdiği *Nat Pinkerton* hikâyeleri yayımlanır. *Bir Af, Bir Yemin* isimli piyesi sahnelenir. 1920'de *Karanlıklar Padişahı* adlı bir Sherlock Holmes öyküsü yazar.¹⁷ 1919'da haftalık *Utarit* mecmuasının edebî müdürlüğünü yürütür. Sultan II. Abdülhamit'in evvela bu dergide tefrika edilen sözde hatıratını *Hatırat-ı Sultan Abdülhamit Han-ı Sâni* başlığıyla 1922'de kitap halinde yayımlar.¹⁸ *Nat Pinkerton* tercümelerini sürdürmüş ve 1921'de daha sonra Nâzım Hikmet'in eşi olacak Piraye Hanım ile evlenmiştir (Üyepazarcı 2019, 355-356). *Sinema Postası*'nın ilk idarehanesi olan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin sahibi de Piraye Hanım'ın babası Ahmet Muhtar Bey'dir (Memet Fuat 2021, 40, 45).

Hakkında biyografik bilgi verilen kaynaklarda Vedat Örfi'nin Paris'e gidişi 1924 senesine, Mısır'a gidişi ise ondan da sonrasına tarihleniyor olmakla birlikte, *Vatan* gazetesinin Mısır muhabiri sıfatıyla Kahire'den gönderilen “Vav. Ayın.” (V. Ö.) imzalı mektuplar (*Vatan* 30 Haziran 1923, 3; *Vatan* 7 Ağustos 1923, 2) şayet ona ait ise, 1923'ün Mayıs-Ağustos aylarında (yani *Sinema Postası*'nın yayımlanışından daha evvel) Mısır'da bulunmuş olmalıdır. Avrupa/Fransa bağlantısı da daha evvel kurulmuş olsa gerektir. Nitekim *Sinema Postası*'nın bir okura verdiği cevapta, Vedat Örfi'nin modern bir trajedisi olan “*Traître*” (Hain)'in Avrupa'da gösterildiği ve uyarlandıktan sonra Akademi tarafından kabul edildiği belirtilir (*Le Courrier du Cinéma* 21 Şubat 1924, arka kapak iç yüz).

Yine literatürde 1924'e tarihlenen *Fahişenin Azabı* isimli öykü kitabı da 1923'ün Ekim ayında yayımlanmıştır (*Vatan* 8 Teşrinievvel 1923, 4; *Akşam* 9 Teşrinievvel 1923, 3). *Fahişenin Azabı*, Ethem İzzet [Benice] ve Vedat Örfi'nin birer hikâyesinden oluşmaktadır ve kitaba ismini veren de Vedat Örfi'nin

•••

16 Bu bölümde sadece *Sinema Postası*'na kadarki hayat hikâyesine değineceğiz. Hakkında biyografik bilgi için bkz. Üyepazarcı 2019, 355-365; Boran 2023a, 45-48; Gürata 2000, 32-38; Özön 2013, 145-146. Vedat Örfi'nin oğlu Memet Fuat Bengü'nün hatıratı, babası hakkında temel bir kaynaktır. Bkz. Memet Fuat 2021, 18-24, 40-43.

17 Üyepazarcı'nın (2019, 356) verdiği bilgiye göre, Türkçedeki ilk sahte Sherlock Holmes öyküsüdür.

18 “Hatırat” ve çetrefilli macerası üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz 2007.

hikâyesidir.¹⁹ Cemiyet Kütüphanesi'nin "büyük serbest hikâyeler külliyyatı" şeklinde takdim ettiği "Gençlik Demetleri" isimli bu serinin birinci kitabı olan *Kız mı? Dul mu?* da yine aynı yazarların metinlerinden müteşekkildir ve Vedat Örfi'nin hikâyesinin başlığı "Fuhuş Kusmuğu" dur. Anlaşılacağı üzere bunlar müstehcen edebiyat²⁰ kapsamında eserlerdir. Daha çok, dönemin önde gelen yayıncı kitapçılarından Cemiyet Kütüphanesi ile çalışan Vedat Örfi, ağırlıklı olarak polisiye ve erotik gibi popüler türlere yöneldiği gözlenen²¹ genç bir yazar ve çevirmendir. *Sinema Postası*'nın Vedat Örfi'nin başmuharrir olduğu sekizinci sayısında Cemiyet Kütüphanesi etiketli kitapların ilanlarının belirgin şekilde arttığı gözlenecektir ve bunlardan biri de "Gençlik Demetleri" serisinin Vedat Örfi tarafından kaleme alınmış altıncı kitabı *Acı Zevk*'tir.²²

Bahsi geçen kitaplar/ türler, yani Vedat Örfi'nin matbu/ edebî ilgileri ile sinema ilgisi arasında medyalararasılık ekseninde bağ kurulabilir. Odabaşı'nın belirttiği gibi, dünyada 1910'lara girilirken "atraksiyonlar sineması"nın geri plana düşüp "anlatı sineması"nın hâkim norm haline geliş süreciyle birlikte sinema edebiyattan daha çok beslenir olmuştur. Anlatı ve temalarını çoğu kez doğrudan edebiyattan alır. Böylece denenmiş bir repertuardan ve hazır bir popüler pazardan yararlanma, hazır bir kitleye yönelme ve mevcut kültürel pratikler içinde yer alma imkânı bulur. Popülerlik kazanmış edebî türler ve eserler sinemaya uyarlanır. Örneğin bunların başında gelen polisiye/ cinai edebiyatın dizi (*serial*) formatında sinemaya adaptasyonu 1908'de *Nick Carter*'la başlar. Vedat Örfi'nin çevirmeni olduğu *Nat Pinkerton* da aynı *Nick Carter* gibi "dime novel" (on paralık öykü) tarzı bir polisiyedir ve bir yandan matbu formatta basılırken öte yandan sinema filmleri çekilir. Bu matbu öyküler ve kurmaca filmler 1910'larda dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da okurdan ve seyirciden büyük ilgi görmüştür (Odabaşı 2020, 159-178). Bu arada edebiyat da sinemadan beslenmekte, sinema uyarlamalarıyla birlikte edebî metinlerin popüleritesi artmaktadır. O nedenle genç Cumhuriyet basınında sinemanın kitapçıların ekmeğine bal süren bir sanat olduğu çünkü birçok kitabın pek ziyade revaç bulmasını sağladığı, kitapçılardan başka, yazarların da bundan istifade ettikleri dile getirilebilmiştir.²³

•••

19 Bu bölümde adını andığımız bütün kitapların açık künyeleri kaynakçada kayıtlıdır.

20 II. Meşrutiyet'ten erken Cumhuriyet'e müstehcen edebiyat ve kısmen de sinemada müstehcenlik üzerine bkz. Toprak 2015, 103-112; Toprak 2017, 265-282.

21 Goethe'nin *Werther*'i gibi çevirileri istisnadır.

22 Kitabı kataloglarda ve kütüphanelerde bulamadık.

23 Bu görüşlerin dile geldiği *Resimli Dünya* dergisine göre Avrupa'da bir yazar için en büyük başarı eserlerini sinemaya uyarlatmaktır. Dünyanın en ücra köşelerine kadar giden böyle bir film, yazarın ismini bütün dünyaya tanıtırken ona birçok yeni okur da kazandırır. Dolayısıyla kitapçıların ve kitap yazarlarının sinemadan kazançları büyüktür (*Resimli Dünya*, 19 Şubat 1925, 6).

Kısacası popüler edebiyat ve matbuat ile sinema arasında çok boyutlu bir ilişkiler ağı kurulmuştur ve bu iki alan karşılıklı ve çok yönlü bir etkileşim halindedir. 1920'lere gelindiğinde ise artık bu etkileşimin en açık tezahürlerinden olan ve hem matbu roman hem de sinema filmi için kullanılan bir terim olarak "sinema romanı" (*ciné-roman*)²⁴ belirlemiştir. Yakın zamanda gösterime girmiş/girecek veya halihazırda gösterimde olan kimi filmlerin romanları kitap veya kitapçık formatında yayımlanır. Kimi yayıncı kitapçılar "sinema romanı dizileri", "sinema külliyatı" çıkarmaya koyulurlar. Cemiyet Kütüphanesi sinema romanları" dizisinin birinci kitabı *Esrarengiz Paris*, ikincisi *İnşallah*'tır ve ilki 1922'de, ikincisi 1923'te Kemalettin Şükrü tarafından Türkçeye nakledilmiştir. "Sinema romanı" *İnşallah*'ın okurla buluştuğu günlerde (*İkdam* 3 Kânunuevvel 1923, 3) *İnşallah* filmi de Elhamra Sineması'nda seyirciyle buluşur (*Vatan* 26 Teşrinievvel 1923, 3).

"Cihan Kütüphanesi sinema külliyatı"nın dördüncü kitabı olan *Kumarbaz Doktor Mabuse* kapağında "büyük ve esrarengiz sinema romanı" şeklinde takdim edilir. Norbert Jacques'ın eseri İhsan Sıdkı tarafından nakledilmiş ve 1923'te resimli olarak basılmıştır. Aynı yıl Victor Margueritte'in romanı *Erkek Kız/La Garçonne* Kemalettin tarafından tercüme edilmiştir. Her iki romanın da sinema filmleri aynı günlerde İstanbul'da gösterimdedir ve yayıncının (Cihan Kütüphanesi'nin) gazete ilanlarında kitapların reklamları filmlerine atıfla yapılır. Böylece romanlarla birlikte filmlerin ve salonların da reklamı yapılmış olur: "Esrarengiz vakayı' ile mâlî [dolu] resimli büyük sinema romanı, el-yevm Beyoğlu'nda Şark Sineması'nda gösteriliyor. Haftaya İstanbul tarafında gösterilecek. Resimlerle müzeyyen romanı Cihan Kütüphanesi'nde 55 kuruşa satılıyor" (*Akşam* 17 Teşrinievvel 1923, 4). "...Türkçeye Erkek Kız suretinde tercüme edilen bu eser el-yevm Elhamra Sineması'nda gösteriliyor. Sinemasını gördükten sonra eseri okumak sanat-ı tahrir ve tahlil namına elzemdir. Cihan Kütüphanesi'nde 60 kuruşa satılır" (*Akşam* 17 Teşrinievvel 1923, 4).

Erken "sinema romanı" çevirmenlerinden biri de Vedat Örfi'dir. Cihan Kütüphanesi sinema külliyatının ilk üç kitabı *Bin Bir Gece Hikâyeleri-Gülnihal Sultan* onun tarafından nakledilmiş ve formlar halinde tefrikası tamamlandıça 1922 ve 1923'te üç cilt olarak basılmıştır. Bu resimli kitapların künye sayfalarında şu bilgi yer alır: "Şehrazat ve Gülnihal Sultan unvanı altında Avrupa'da Pathé Konsorsiyum müessesâtı tarafından sinemada ve muhtelif tiyatrolarda temsil edilmiş, her temsilinde muazzam alkışlara liyakat kazanmıştır." Ayrıca yine Vedat Örfi'nin tercüme ettiği *Paris'in Şirin Kırlangıcı*

•••

24 Birbiriyle ilintili birkaç anlama gelir: 1) Kaynağı bir film olan, bir filme dayanılarak yazılan roman. 2) Sinemaya uyarlama olanağı göz önünde tutularak yazılan roman. 3) Sinemadan çok romana yakın olan, roman öğelerine geniş yer veren film çeşidi (Özön 1963, 110).

isimli sinema romanının *Sinema Postası*'nda tefrika edildiğini ilerleyen sayfalarda göreceğiz.

Vedat Örfi doğrudan sinema üzerine kalem oynatmasıyla da dönem yazarları arasında ayrı bir yere sahiptir. Türkiye'de 1910'larda ilk işaretleri beliren "sinema yazarlığı", 1920'lerin ilk yarısında artık ete kemiğe bürünmeye başlamış ve "sinema muharriri" mefhumu doğmuştur. Vedat Örfi de kendi açık imzasıyla sinema içerikli yazılar kaleme alan ilk Türk yazarlarından biridir. Nitekim birkaç yıl sonra *Büyük Gazete*'de (22 Eylül 1927, 8-9) hakkında çıkan tanıtıcı bir yazıda "gazetemizin daimî sinema muharriri" şeklinde takdim edilecektir.

Sinema Postası'ndaki yazıların önemli bir kısmı imzasızdır. Vedat Örfi dışında rastlanan açık imzalar Orhan Memduh ile Fehmi Şükrü'ye aittir. Fehmi Şükrü dönemin sinema ve tiyatroya ilgili kadın dergilerinden *Süs*'ün de yazı kadrosundadır (*Süs* 29 Mart 1924 (1340), 8). Derginin Fransızca kısmında John W. Wick, Lucien Fournier ve Robert Flory (doğrusu Florey'dir) imzalarına rastlanır. Anılan isimler *Sinema Postası*'nın doğrudan yazarı olmayıp, yabancı dergilerden aktarılan metinlerin yazarlarıdır. Sözgelimi Robert Florey, *Cinémagazine*'in yayın kurulu üyesi ve önde gelen kalemlerinden biridir.²⁵

***Sinema Postası*'nın Programı, Yapısı ve İçeriği**

Derginin birinci sayısında "*Sinema Postası*" imzalı ve "Programımız" başlıklı kısa çıkış yazısında derginin yayımıyla güdülen amaçlar dile getirilmiştir:

İki kelimedede hülasa edilebilir:

Karie ve karilerimizi sinema ve sinemacılık âleminin pek mütenevvi ve pek eğlenceli olan şuûn ve vakayî'inden malumattar etmek ve memleketimizdeki sinemacılığa mümkün olduğu kadar yardım eylemek!

"*Sinema Postası*" işte bu hedefe vusule gayret edecektir fakat bu uğurdaki mesaisinde muvaffakiyeti temin için "*Sinema Postası*" evveleminde muhterem halkımızın, sonra da memleketimizde sinema ve sinemacılığın terakkisiyle yakından alakadar ve binaenaleyh bu noktada müşterek menfaatleri sarıh ve aşikâr olan erbab-ı sinai ve ticaretin ve erbab-ı kalemin muavenetine arz-ı iftikar ediyor.

•••

25 *Sinema Postası*'nda soyadı "Flory" şeklinde geçmektedir ama doğrusu *Cinémagazine*'de görüldüğü üzere "Florey"dir. Fransız-Amerikan uyruklu olan Robert Florey, 1920'lerden 1950'lere sinema dünyasında tanınmış bir gazeteci, sinema yazarı, yönetmen, senarist ve aktördür. 1921'den itibaren Hollywood'da *Cinémagazine*'in muhabirliğini yürütmüştür. Hakkında bilgi için bkz. Özön 1958, 159. *Cinémagazine*'de rastlanan imzalardan bir diğeri, "Lucien Fournier" imzasını çağrıştıran Lucien Farnay'dir.

Maksadın temini, “*Sinema Postası*” ile alakadar olmak lütfunu gösterecek karilerle sıkı bir rabitanın tesisi için sütunlarımızı kendilerine her an küşade bulunduracağız. Bu suretle kendileriyle daima konuşmak, fikirlerini, arzularını duymak ve dinlemek, sinemacılık sanatında müfit ve şayan-ı istifade olacak fikir ve nasihatlerini sütunlarımıza geçirerek efkârı tenvir etmek veya sinemalar hakkında muhakk olarak serdettikleri şikâyet ve şayan-ı kabul itirazları alakadarânın sem-i itlâ’ına îsâl etmek “*Sinema Postası*”nın hat-ı hareketi için çizdiği programının en birinci maddesini teşkil etmektedir (*Sinema Postası* 8 Kânunuevvel 1923, 1).²⁶

Bundan iki buçuk ay kadar sonra sekizinci sayıda dergi yeni programını açıklar. Yapılan açıklamaya bakılırsa *Sinema Postası* sadece bir sinema dergisi olmaktan çıkarak “sinema ve tiyatro” dergisi olmaya yönelmiş ve hatta bu yönde bir sıfat değişikliğine gidilmiştir:

Karilerinin fikirlerine ve arzularına daima hürmetkâr davranan mecmuamız, mahzâ bunun için yeni programını çizerken, birçok yeni nikatı nazar-ı dikkate alıyor. Kariler, sinema ile tiyatronun sıkı rabitasından ve aynı hudut içinde bulunduğundan bahisle, bizden temaşa için de ayrı bir daire talep ediyorlar. Bunu memnuniyetle kabul ettik. Bundan böyle unvanına “temaşa” kelimesini de ilave ederek mecmuada temaşaya ayrı bir kısım ayıracağız. Gerek şehrimizdeki milli tiyatro cereyanlarından gerek Avrupa kumpanyalarından bahsedeceğiz. Programımızın diğer yeni aksamına gelince: Bunları da birer birer bildireceğiz (*Sinema Postası* 21 Şubat 1924, ön kapak iç yüz).

Gerçekten de daha evvel “haftalık mecmua”, “haftalık musavver mecmua”, “resimli haftalık mecmua”, “magazine illustré paraissant le Samedi²⁷” gibi nitelemelerle kaydedilen derginin künyede belirtilen niteliği bu sayıda “haftalık resimli sinema ve temaşa mecmuası” olur.

Yapısına gelirse *Sinema Postası* evvela, daha yukarıda değişik vesilelerle bahsi geçen Fransız sinema dergisi *Cinémagazine* ile ilişkilendirilmelidir. 1921’de Paris’te haftalık olarak yayın hayatına giren *Cinémagazine*, dönemin önde gelen sinema dergilerinden biridir ve *Sinema Postası* için bu derginin hem bir model hem de bir kaynak işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Kapak tasarımı, mizanpajı, içeriği, görselliği ve görsel kullanımı ve aslında temel yayıncılık mantalitesi bakımından *Cinémagazine*’in 1922-1923 dönemini²⁸ örnek/model

•••

26 Fransızcası “Notre Programme” başlıklı ve “Le Courrier du Cinéma” imzalıdır.

27 Son sayılarda “Jeudi”.

28 *Cinémagazine* nüshalarına internet üzerinden erişilebilmektedir: Bkz. Calindex t.y.; Ciné-Ressources t.y.

aldığı söylenebilir. Sadece benzemez, aynı zamanda pek çok yazısını da *Cinémagazine'*den aktarır. Dahası, yukarıda da belirtildiği üzere *Sinema Postası*, İstanbul muhabiri Robert De Marchi üzerinden *Cinémagazine* ile doğrudan ilişki kurmuştur ve aşağıda görüleceği üzere, İstanbul'da *Cinémagazine'e* abonelik kayıtları *Sinema Postası'nın* idarehanesinde alınmaktadır.

Cinémagazine'i fazlasıyla andıran *Sinema Postası*, magazin tipi sinema dergiciliğinin Türkiye özelinde ilk örneklerindedir. *Akşam* gazetesindeki duyurusunda “salon gazetesi” diye anılması o nedenlidir. Bu tür yayınlar magazin yönünden kuvvetli olmaktan başka, bol görsel malzeme ve reklam içerirler. Çoğunlukla ve belli oranlarda renkli ve kaliteli (çoğunlukla kuşe) kâğıda basılırlar. Kapak mizanpajları ve görselleri dikkat çeker. Albenisi yüksek ve bilhassa reklam hedefleyen bu dergiler, yayıncılarının satışa yönelik ticari motivasyonlarını dışa vurur. Dolayısıyla bu tür yayınlarda teorik ve entelektüel düzeyi yüksek metinlerden ziyade, kolay okunur popüler içerikler ön plana çıkar. Bol görsel malzeme kullanımı okunacak şeyi haliyle azaltır ve yayın okunduğu kadar ve hatta okunduğundan çok “seyredilecek” bir mahiyet alır. Bu durum türü gereği bir sinema dergisinde oldukça doğal görünür. *Sinema Postası'nın* bilhassa ilk sayıları bu görünümde ve kullandığı görseller ve yazılı içeriği kadar reklam politikası ve aldığı reklamlar da hem derginin kendisi hem de dönemin sinema hayatı hakkında ipuçları içeren birer veri seti olarak kullanılabilir.

Sinema Postası'nın bilhassa ilk üç sayısında reklamlar/ilanlar büyük bir yer tutar. Nüshaların neredeyse yarısı reklamdan oluşur. Bunlar arasında sinema salonlarının ve bu salonlarda o sırada gösterimde olan filmlerin (kimisi görselli) ilanları öne çıkar. Örneğin birinci sayıda şehrin Beyoğlu, Sirkeci, Sultanahmet, Beşiktaş ve Kadıköy bölgelerinden dokuz farklı salonun Türkçe reklamı mevcuttur ve bunlardan beşinin ayrıca Fransızcası bulunur: Söz konusu salonlar Elhamra (film: *Leblebici Horhor*), Majik (film: *Serserinin Karısı/La Femme et L'Apache*), Hale (film: *Ya Şeref Ya Ölümlü!/Être ou ne pas être*), Lüksemburg (film: *Fredericus Rex*), Etual/Yıldız (film: *Muaşaka/Flirt*), Beşiktaş Aile (film: *Bir Kadının Mukadderati*), Alemdar (film: *Gece Kuşu*), Ali Efendi (film: *Vahşi Ormanlar İçinde*) ve Kemal Bey Sineması'dır (film: *Nur Baba*). İlk beşi Fransızca reklamı da olanlardır.²⁹

Dergi sütunlarında ilan şartlarının/ücretlerinin “sinema ve tiyatrolar” (yani salonlar) ile diğer ticari müesseseler ayrımına tabi tutularak duyurulması;

•••

29 İkinci sayıda yedi salon (Elhamra, Majik, Lüksemburg, Kadıköy Mısırhoğlu, Hale, Etual, Eclair), üçüncü sayıda beş salon (Elhamra, Majik, Lüksemburg, Hale, Eclair) ilanları mevcuttur.

salonlar için belirlenen fiyatların diğer gruba nispetle daha uygun oluşu³⁰ gibi teşvikler de dergi idaresinin reklam alımında esas hedefinin salonlar olduğunu gösterir. Sadece bir kez (ikinci sayıda) görülen “A Louer” (kiralık) ilan boşluğu, Fransızca reklam vermek isteyen müşterilere yöneliktir.

Sinema Postası'nın incelenebilen beş nüshasında en fazla (dört sayıda) ilanı bulunan salonlar Elhamra ve Majik sinemalarıdır. İpekçilerin işlettiği, 1923 yılının Eylül ayında faaliyete geçen Elhamra (Alhambra) Sineması'nın ilk üç sayıda hem Türkçe hem Fransızca olmak üzere ikişer sayfa ilanı bulunur.³¹ Altıncı sayıda tek sayfada iki dilli ilanı mevcuttur. Üstelik bu reklamların hepsi tam sayfa ve görselidir. Derginin çıkış sayısının Türkçe kapağı da Elhamra salonunun dahilinden alınmış geniş plan bir fotoğrafla süslenmiştir. Bu tür işaretler derginin Elhamra Sineması (İpekçiler) ile organik ilişkisi olabileceğini düşündürür. Bununla birlikte *Sinema Postası* 1914'ün sinema periyodikleri gibi katı şekilde spesifik bir salonun yayın organı izlenimini bırakmaz. Salonlarla bir bütün olarak ilişkili görünür. Reklamlar yanında gösterimdeki filmlerin semt semt ve salon salon listelenmesi,³² salonlar ve salonlar bağlamında gösterimdeki filmler hakkında çeşitli haberler verilmesi³³ bu yakın ilişkinin tezahürleridir. 1914 yayınlarından farklı olarak tek bir salonun değil, bir anlamda bütün İstanbul salonlarının topluca yayın organı olmaya aday gibidir.

İlk üç sayının sütunlarında salon/film ilanları yanında ve daha az olmakla birlikte sinemayla ilişkili başka reklamlara da rastlanır. Gaumont, Disc Film, Elco Film, S. Habib ve Şürekâsı; sinema cihazı, malzemesi ve film ticaretiyle uğraşan acente konumunda ithalatçı firmalardır. Paris'te çıkmakta olan Fransız sinema dergisi *Cinémagazine*'in birinci sayıda görülen ilanında, derginin (İstanbul'da) en iyi kitapçılarda satıldığı, aboneliklerinin ise *Sinema Postası* idaresinde alındığı belirtilir. Dergiye reklam veren tek yapım şirketi ise Seden Kardeşlerin kurdukları Kemal Film'dir. Kemal Film'in

•••

- 30 İkinci sayıda “Conditions De Publicité Pour Les Cinémas et Théâtres” ve “Pour les Annonces Commerciales”; üçüncü sayıda “İlan Şeraiti-Sinema ve Tiyatrolar İçin” ve “İlanât-ı Saire İçin” başlıklarına bkz.
- 31 Bunlardan biri (üçüncü sayı) farklıdır. Doğrudan salonun değil, bu salonda pek yakında vizyona girecek olan *Parisli Kontes / La Comtesse de Paris* filminin bir sayfa Türkçe, bir sayfa Fransızca ve her ikisi de görselli ilanlarıdır.
- 32 İkinci sayıda “Le Courrier des Spectacles”, altıncı sayıda “*Sinema Postası*” ve “Courrier du Cinéma” başlıklı bölümler.
- 33 Üçüncü sayıda “Şehir Havadisleri: Sinemalarda Bir Cevelan” ve “A Travers Les Cinémas”, altıncı sayıda “Sinemalarda Cevelan” başlıklı bölümler.

birinci sayıda yer alan ilanının sonunda şu küçük duyuru yapılıır: “Gelecek nüshamızda: ‘Türkiye’de Film İmalatçılığı’ unvanlı bir³⁴ makalede Kemal Film müessesesinin ne büyük fedakârlıklarla çalıştığını izah edeceğiz.” Takip eden sayıda bu makaleyi Vedat Örfi kaleme alacaktır.

Sinema Postası’nın ilk üç sayısında az sayıda sinema dışı ilana rastlanır: Ertuğrul Mağazası, (Kadıköy Hale Tiyatrosu üzerindeki) Türk Musiki Ocağı, eczai/kozmetik ürünler satan Bedii isimli işletme, Régence Tiyatrosu, Milli İthalat Kantariye Anonim Şirketi (Fransızca kısımda Société d’Importation et d’Exportation Turque des Produits Alimentaires) ve Halk Opereti.

Derginin incelenebilen son iki sayısında reklamların ve bilhassa sinematik niteliktekilerin sayıca azaldığı ve hacimce daraldığı gözlenir. Altıncı sayıda dört (Elhamra, Rus-Amerikan, Majik, Hale), sekizinci sayıda iki (Kuşdili, Hale) salon ilanı mevcuttur. Salonlar dışında sinema ile ilişkili herhangi bir ilana rastlanmaz. Buna karşılık sinema dışı sektörlerin yoğunlaştığı gözlenir: Macit Mehmet Karakaş Ticarethanesi, Bedii, Kibar Ali Kâğıdı, Salih Efendizade Mehmet Ali Kerimof Biraderler (kürk ve kalpak ticarethanesi), Dilberzade Kardeşlerin Mensucat Fabrikası, *Bureau International De Voyages* (Uluslararası Seyahat Ofisi), Cemiyet Kütüphanesi’nin üç kitabı, Mama-Dr. Hakkı Şinasi, Hafız Mustafa ve Mahdumu Şeker Ticarethanesi, Dr. Sani Yaver, İzmir’de Yavuz Kütüphanesi, Dr. Ahmet Şükrü. Bunların evvelki salon ilanlarından farkı çoğunlukla küçük kıtada olmalarıdır. Dolayısıyla dergide reklamların kapladığı alan belirgin şekilde daralmıştır.

Sinema Postası’nın reklam portföyü bize, 1923-1924 Türkiye’si sinema düzeni hakkında ummayı bulduğumuz ilk ipuçlarını verebilir: Sektöre salon işletmecileri ile dolu film ve sinema cihazı/malzemesi ithalatçısı acenteler hâkim görünür. Sadece tek bir yapım şirketi (Kemal Film) mevcuttur ve sadece iki yerli film gösterimdedir. Aralık ayı başında Elhamra Sineması’nda Cumhuriyet’in ilk yerli uzun kurmacası olan *Leblebici Horhor* perdededir. Prodüktörü Kemal Film, rejisörü Ertuğrul Muhsin olan *Leblebici Horhor*, *Sinema Postası*’nın yayın hayatına girişinden iki gün önce (6 Aralık’ta) İstanbul seyircisiyle buluşmuştur.³⁵ Kemal Bey Sineması’nda ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Nur Baba* romanından uyarlama *Boğaziçi Esrarı*

•••

34 Orijinalde “bu” yazmaktadır ama anlam itibarıyla “bir” daha isabetli olur.

35 Filmin galası 4 Aralık’ta yapılmış, 6 Aralık’ta halka açık gösterimi başlamıştır. *Vatan, Vakit, Akşam* gibi günlük gazetelerin 5-7 Aralık günleri çıkan nüshalarına bkz. Filmin daha sonra (Ocak 1924’te) Milli Sinema’da gösterimde olduğuna dair bkz. *Sinema Postası* 17 Kânunusani 1924, 11.

gösterimdedir. Seyirciyle ilk kez Ocak 1923'te buluşan bu filmin prodüktörü ve rejisörü de yine Kemal Film ve Ertuğrul Muhsin'dir (Odabaşı 2023, 275-289). Dergide çeşitli şekillerde (reklam, tanıtım, haber vs.) bahsi geçen diğer bütün filmler yabancı (Batı) menşeli yapımlardır.³⁶ Dolayısıyla Osmanlı'da olduğu gibi, Cumhuriyet'in ilk aylarında da yabancı filmlerin hükümranlığı söz konusudur.

Bununla birlikte, sinema salt film üretiminden (yapımdan) ibaret değildir. Kendisi hiç film üretmeyen veya çok az üreten bir ülkede gayet canlı bir sinema hayatı olabilir. Bu durumda film yoğunluğu doğal olarak yurtdışından gelen yapımlarda olacaktır. Yapımcılıkta çorak bir toplumun zengin gösterim ve seyir deneyimleri yaşaması mümkündür ve dünyada pek çok başka ülkede olduğu gibi Türkiye'de de durum esas itibarıyla budur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçilirken yerli yapımcılık cılız bir görünüm arz ederken sinemanın "gösterim" ayağı gayet hareketlidir. *Sinema Postası*'nın reklam yelpazesi bu olguyu yansıtır. Işığın'ın da belirttiği gibi Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde Türkiye sinema pazarı film yapımcılığının değil; dolu film ithalatı, dağıtım ve gösteriminin hâkim olduğu, dünya sinema pazarıyla bütünleşmiş ve büyük oranda ona bağımlı bir yapıdır. Osmanlı gibi erken Cumhuriyet sineması da (hatta 1950'lere dek) yabancı filmlerin hâkimiyetindedir ve ithalat/dağıtım/gösterim odaklıdır (Işığın 2003, 32-37).

Sinema Postası her şeyden evvel bu yapısal tabloyu yansıtır. Üstelik sadece aldığı reklamlar değil, içerdiği yazılar ve görseller de aynı tablonun dışavurumudur. Doğrudan dergiyle ilgili (duyurular, açıklamalar, okurlarla iletişim gibi) yazılar ile reklamlar ve reklam mahiyetindeki metinler bir yana bırakılırsa, *Sinema Postası*'nın içeriği birkaç başlık altında incelenebilir: 1) Sinema tarihi ve sinemayla ilgili teknik konular 2) Dünyada sinema, yabancı filmler ve sinema romanları 3) Sinema oyuncular ve yıldızlar 4) Türkiye'de yerli filmler ve yerli yapımcılık 5) Tiyatro. Aşağıda dergi içeriğini, yer yer iç içe geçen bu başlıklar ekseninde ele alacağız.

Sinema Tarihi ve Sinemayla İlgili Teknik Konular

Sinema Postası sayfalarında sinema tarihine ve sinemanın teknik denebilecek kimi yönlerine dair bilgilendirici mahiyette bazı yazılara rastlanır. Sözelimi derginin çıkış sayısında yer alan "Qui a inventé le Cinéma?" başlıklı imzasız

•••

36 İstanbul'da çekilmiş olmasına ve oyuncularının bir bölümünü Nermin Şahika gibi Türk aktrisler oluşturmasına karşılık *Esrarengiz Şark* da (1922) Fransız yapımıdır. Ancak, ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere, Vedat Örfi bu filmi "milli/yerli filmler" arasında sayar.

makalenin serbest tercümesi ertesi sayıda "C..." imzası ve "Sinemayı Kim İcat Etti?" başlığıyla yayımlanır. Makalede sinemanın serüveni eski çağların gölge oyunlarından başlatılarak 1890'ların ikinci yarısına dek özetlenir. Sinemanın tek bir mucidi olmadığı, her buluşun uzun süreli bir birikimin ve pek çok kişinin emeğinin sonucu olduğu vurgusu önemlidir. Yazara göre sinemanın mucidi fendir. Yine ikinci sayıda "Luminor" imzalı "Les Trucs Au Cinéma"³⁷ başlıklı makalede ise sinema hileleri konu edilir ve Georges Méliès'in bu bağlamdaki katkılarına işaret edilir.

Üçüncü sayının Türkçe kısmında "Sinemacılığın Tehlikeli Safhaları" ve Fransızca kısımda "Reportage Dangereux" başlıklı yazıda, seyirciyi heyecanlandıracak görüntüler almak için operatörlerin hayatlarını riske atmak pahasına giriştikleri tehlikeli hareketler Batılı örnekler üzerinden anlatılır. "Sinemada Çiçekler"de filmlerde bir çiçeğin büyüyüp açılmasının nasıl gösterilebildiği (sinema hilesi) kısaca açıklanır. "Les Veux Photogéniques"de renkler ve göz renkleri fotojenik olup olmamak bakımından kıyaslanır. Altıncı sayıda yer bulan Lucien Fournier imzalı "Le Cinéma Parlant" ve imzasız (serbest) Türkçesi "Konuşan Sinemalar" ise sinemada ses kullanımını ve Gaumont'un bu meyandaki projesini teknik yönden ele alan bir makaledir.

Dünyada Sinema, Yabancı Filmler ve Sinema Romanları

*Sinema Postası'*nda dünya sinemasına dair (önemli bir kısmı magazinsel) yazılar hayli yer tutar ve şayet Türkiye içerikli metinlerle kıyaslanırsa çok daha hacimli olduğu görülür. Sözelimi birinci sayının Fransızca kısmında "Echos", ikinci sayının Türkçe kısmında "Sinema Haberleri" ve Fransızca kısmında "Informations de l'Etranger" ile "Echos", üçüncü sayıda "Sinema Haberleri" ve "Müfit Bir Film", altıncı sayının Fransızca kısmında "Echos" ve Türkçe kısmında muhtelif başlıklar altında dünyadan kısa sinematik haberler aktarılır. Yabancı dilde yayınlardan tercüme edildiği anlaşılan bu haberlere örnek olarak Gaumont yönetmeni Léon Poitier'nin Alplerdeki film çekimleri; Almanların Rusya'da tarım makinelerini filmler aracılığıyla reklam etmeleri; Los Angeles belediye başkanının fotojenikliği; Rigadin, Léon Mathot, Colleen Moore, Francesca Bertini, Fabris, Albert Prisco gibi oyuncularla ilgili bilgiler; Robert J. Flaherty'nin *Nanook*'u gibi seyredilmesi ders niteliğinde faydalı belge filmler ve bu minvalde David Livingstone'un Afrika keşiflerinin kameraya alınması; *Koenigsmark* filmi için bestelenen müzik; film çekimlerinin müzik eşliğinde yapılması; Jack Pickford ile Marilyn Millax'ın sansasyonel düğünleri;

•••

37 Fransızca kapakta başlığı "Les trucs du Cinéma" şeklindedir.

değişik Avrupa ülkelerinde çekimleri sürmekte olan veya yapımına karar verilen filmler; *La Garçonne* filminin Fransa ve Belçika'da yasaklanması; Barcelona'da açılan büyük sinema sarayı ve Berlin'de açılması tasarlanan dev stüdyo; boks şampiyonu Bombardier Well'in bir filmde oynaması; ABD'de sinema sektöründe uygulanan yağmur sigortası verilebilir. Üçüncü sayıda yer alan ve Belçika'da sinemanın reklam amaçlı kullanımına değinen "Sinema ve İlanlık" da benzer mahiyettedir.

Bu kısa haberler yanında ikinci sayıda yayımlanan "Sinemacılığın Payitahtı-Los Angeles Şehri" ve Fransızcası (John W. Wick imzalı) "Los Angeles-Capitale du Cinéma" başlıklı yazıda Los Angeles şehri sinema yönünden tanıtılır.³⁸ Altıncı sayıda yer alan "Amerika-Sinema Âleminde Muhalefetler" ve Fransızcası "En Amérique" başlıklı yazıda, sinema yıldızlarının elde ettikleri astronomik kazançlar, masraflarını kısmaya çalışan kurumların bu duruma yönelik muhalefeti ve Famous Players Lasky Corporation'ın zengin müdürü M. Adolfe Zukor'un sektörde yarattığı tekelleşme (tröst) tehlikesi konu edilir. Bu tür yazılarda Türkçe metinlerin Fransızcadan serbest tercüme oldukları sezilmektedir.

Üçüncü sayıda Vedat Örfi "Şehir İçinde Şehir" başlıklı makalesinde Vincennes civarındaki Pathé Konsorsiyum kurumlarını tanıtmıştır. Altıncı sayıda Orhan Memduh "Almanya'da Sinema Hayatı"nı ele alırken, sekizinci sayıda "İsveç Sinemacılığı"³⁹ konu edilir. Orhan Memduh'un yazısı bazı açılardan dikkat çeker. Almanların en zor koşullarda bile sinemayı ihmal etmediklerini, bu alanda büyük yatırımlar yaptıklarını ve bunun sonuçlarını aldıklarını vurguladığı yazısını "darısı başımıza" dememek mümkün müdür" diye sonlandırır (*Sinema Postası* 17 Kânunusani 1924, 12).

Sinema Postası'nın film ilgisi de esas itibariyle Batılı yapımlara yöneliktir. Derginin üçüncü sayısında yer alan "Mücadele -Claude Farrère Sinemada-Filmin Hülasası" başlıklı metin, meşhur Fransız yazar Farrère'in *La Bataille* isimli romanının 1923 tarihli sinema uyarlamasının konu özeti. Aynı sayfada filmin yönetmeni ve erkek başrolü Japon sanatçı ve aynı zamanda dönemin Hollywood yıldızlarından Sessue Hayakawa bir fotoğrafı eşliğinde

•••

38 Robert Florey'nin Mart 1923'te yayımlanan ve *Cinémagazine*'de sıkça reklam edilen kitabı *Filmland*, "Los Angeles et Hollywood, les Capitales du Cinéma" alt başlığını taşır.

39 Derginin sekizinci sayısının sayfaları eksiktir. "İsveç Sinemacılığı" başlıklı makale 6. sayfada başlar. 7-14. sayfalar kayıptır. Dolayısıyla yazının tamamı görülemez.

kısaca tanıtılmıştır.⁴⁰ Yine aynı sayının Fransızca kısmında “Films de Voyages et d’Aventures” başlığı altında seyahat filmleri ve bu filmlerin maceralı çekim süreçleri konu edilir.

Pierre Benoît’nun aynı isimli romanından uyarlanan ve Léonce Perret’nin yönettiği 1923 Fransız yapımı *Koenigsmark* derginin altıncı sayısının hem Türkçe hem Fransızca kısmında yer bulur. Bu metinde filmin konusu özetlenir ve bu özetin *Cinémagazine* dergisinden (Jean de Mirbel’den) aktarıldığı yazılır.⁴¹ Yine aynı sayıda Vedat Örfi tarafından tercüme edilen “Paris’in Şirin Kırlangıcı” isimli “sinema romanı” yer alır. “Mabat” kaydından bu metnin evvelki sayıda veya sayılarda başladığı ve “mabadı var” kaydından da tefrikanın süreceği anlaşılır. Daha evvel üçüncü sayıda yapılan duyuruda “pek yakında Paris’in Şirin Kırlangıcı unvanlı bir sinema romanını” tefrika edeceklerini dergi idaresi okurlarına müjdelemiştir. Demek ki roman en az üç sayı boyunca ve muhtemelen daha uzun bir süre tefrika edilmiştir.⁴²

Bu gruptaki yazılar (ve ayrıca sinema yıldızlarına dair olan bir sonraki bölüm), Türkiye’nin sinema hayatına yabancı filmlerin hâkim olduğunu göstermek yanında, Türkiye ile birlikte dünya çapında bir dönüşümü fark etmemizi de sağlar. O da Amerikan/Hollywood etkisinin büyüme eğilimidir. Türkiye’de Osmanlı döneminde başta Fransız olmak üzere, İtalyan ve İskandinav yapımları ağırlıktadır. I. Dünya Savaşı sırasında müttefik Alman ve Avusturya filmleri kendilerini belli ederler. Diğer bir deyişle, Osmanlı sinema piyasasına Avrupa yapımı filmler hâkimdir. Ancak, I. Dünya Savaşı sırasında Avrupa sinemaları büyük darbe almış, buna karşılık ciddi bir atılım gerçekleştiren Amerikan sineması savaşın sonunda dünya sinema pazarlarını büyük oranda ele geçirmiş ve 1920’lerde Hollywood’un altın çağı başlamıştır (Uricchio 2008, 85-94; Gomery 2008, 64-75). *Sinema Postası*’nın “Amerika” başlıklı yazısının giriş cümlesiyle ifade edilecek olursa, “Sinemacılığın en zengin neticelerini gören memleket, hiç şüphesiz Amerika’dır” (*Sinema Postası* 17 Kânunusani 1924, 9).

1930’ların başında Türkiye’de görevli Amerikalı diplomat Eugene M. Hinkle (2007, 30) ve muhtemelen onu aktaran Hilmi Adnan Malik (1933, 8), Amerikan filmlerinin Türkiye’de 1921’den sonra giderek artan sayılarda

•••

40 *Cinémagazine*’in 21 Aralık 1923 tarihli 51. sayısında filmle ilgili bir yazıya rastlanır.

41 Sözü edilen yazı şudur: De Mirbel 1923, 373-374.

42 Bundan kısa süre önce İstanbul salonlarında Fransız yapımı *Paris’in Ufak Serçe Kuşu* gösterimdedir. Örneğin Etnal Sineması’ndaki gösterimi için bkz. *Akşam* 30 Teşrinievvel 1923, 3. İsim benzerliği, roman ile film arasında ilişki olabileceğini düşündürür.

yer tutmaya başladığını kaydederler. Gerçekten de Cumhuriyet'e girilirken Amerikan yapımlarının yükseliş eğilimi göze çarpar. Sözelimi Jackie Coogan filmleri 1923'ün son üç ayında Elhamra, Kemal Bey, Rus-Amerikan gibi salonlarda yoğun şekilde gösterimdedir.⁴³ Kasım ayı sonunda Malul Gaziler Sineması'nın (Şehzadebaşı'ndaki Millet Tiyatrosu'nda) düzenlediği "kahkahalarla gülmek haftası"nda üç Charlie Chaplin filmi bir arada vizyona girer (*Vatan* 23 Teşrinisani 1923, 3). Aynı sıralarda bir başka salonda "kahkahalar kralı"nın iki farklı filmi birden perdededir (*Vatan* 25 Teşrinisani 1923, 3). O nedenle, Chaplin ve Coogan'ın, realist/natüralist romancı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1922-1923'de tefrika edilen *Can Pazarı* romanına girebilmiş olmaları (*İkdam* 21 Kânunuevvel 1922, 2) bizi şaşırtmamalıdır. Keza takip eden bölümde görüleceği üzere, *Sinema Postası*'nın yansıttığı manzara da budur.

Kısacası, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçilirken pazara hâkim filmler ağırlıklı olarak yabancı menşeli olmayı sürdürür ama Kıta Avrupası'nın yerini ABD almaya başlamıştır. Türkiye sinema âleminde artık Hollywood rüzgârları esmektedir ve Hollywood'un temel bileşenlerinden biri de "yıldız sistemi"dir.

Oyuncular, Yıldızlar ve Yıldız Sistemi

Sinema Postası'nda bir "yıldız furyası" estiğini söylemek abartılı olmaz. Dergi içeriğinde Batılı yıldız oyuncular büyük yer tutar. Bu furya, 1920'lerin sinema âlemi hakkında açık bir fikir verir. Hollywood altın çağına girerken, geçmişi daha eskilere uzanan "yıldızlık" da sistematize edilerek Amerikan film endüstrisinin merkezine yerleşmektedir. Hollywood, dünya sinema pazarlarının kontrolünü ele geçirirken yıldızlarını da uluslararası kültürel ikonlara dönüştürmüştür (Duyan 2021, 15-20; Gomery 2008, 64-68). Gerçi "yıldızlık" Türkiye'de de yeni bir olgu değildir⁴⁴ ama 1920'lerin başında Amerikan yapımlarının yükselişiyle beraber yıldız sisteminin semptomları kendini iyice belli eder. Bunun görünümlerinden biri *Sinema Postası* türü yayınlardır çünkü sistem, medyalararasılığın devreye girmesini ve matbuatta sinematik canlanmayı gerektirir. Oyuncuların tanınmasına yönelik aktif bilgi sirkülasyonuna, yıldız imajının (dergiler de dahil) değişik kanallardan inşasına ihtiyaç vardır (Duyan 2021, 17,34). Nitekim *Sinema Postası* ve Cumhuriyet'in

•••

43 Bazı örnekler için *Vatan* 17-19 Ekim ve 12, 14-16, 18 Kasım ve 28 Aralık; *Akşam* 18-22, 24 Ekim ve 14-15, 17-18 Kasım ve 1 ve 29-30 Aralık; *Vakit* 23 Ekim ve 13, 17 Kasım ve 28 Aralık tarihli nüshalara bkz.

44 Nitekim 1910'lardan çeşitli örnekler verilebilir: Çam ve Aksu-Çam 2022, 485.

ilk yıllarında onu takip eden sinema dergileri⁴⁵ yanında, ilgili kitaplar ve/veya kitapçıklar⁴⁶ da aynı işlevi görmüşlerdir.

Sinema Postası'nda çok sayıda sinema yıldızı hakkında çoğu biyografik nitelikte ve övgü dolu metne rastlanır. Çıkış sayısının iki ana makalesi bu mahiyettedir. "Sinema Sanatkârlığı"⁴⁷ başlıklı makalede dünyanın her tarafında erkek-kadın sinema sanatkârı olmak isteyenlerin sayısının çok arttığına, sinema yıldızlarına özenildiğine işaret edilmiştir. Bütün bunların sebebi, sinema kadar şaşalı ve şöhretle alakadar bir sanatın olmamasıdır. Para, şöhret, itibar ve alkış sinemanın en samimi dostlarıdır ve sinema bu hususta tiyatroyu fersah fersah geride bırakmıştır.⁴⁸ Nüshanın "Charlie Chaplin Nasıl Sinema Artisti Oldu?" başlıklı ikinci makalesi⁴⁹ Fransızca bölümde "Charlie Chaplin raconte ses débuts" başlığıyla yer alır. Dönemin parlak yıldızı Chaplin'in sinemaya nasıl başladığını kendi ağzından anlattığı bir metindir.

Birinci sayıda "Betty Balfour" (Fransızca); ikinci sayıda "France Dhélia" (Türkçe ve Fransızca); üçüncü sayıda "Matmazel Montel" (Türkçe), "Japonyalı Bir Sanatkâr" Sessue Hayakawa (Türkçe), "Teracim-i Ahval" (Türkçe) ve "Biographie" (Fransızca) bölümlerinde Lyda Borelli, Rudolph Valentino ve Gertrude Astor, ayrıca "Norma Talmadge" (Fransızca) hakkında biyografik bilgi verilmiş veya bu isimler reklam tarzı övgülerle tanıtılmıştır. Yine üçüncü sayıda Orhan Memduh'un "Jackie Coogan Nasıl Sanatkâr Oldu?" başlıklı makalesi⁵⁰ yer aldığı gibi, "Ecranus" imzalı "Le Comique Qu'on Aime" başlıklı yazıda da Harold Lloyd konu edilmiştir.

Altıncı sayıda "Pola Negri", "Douglas Fairbanks", "Bir Sinema Kraliçesi:

•••

45 1924'te *Sinema Rehberi*, *Sinema Yıldızı* ve *Opera-Sine*, 1925'te *Film Mecmuası*, 1926'da *Sinema Mihveri* ve *Artistik-Sine*, 1927'de *Artistik-Sine*'nin devamı olarak *Türk Sineması* gibi. Hepsi İstanbul'da ve kimisi Türkçe-Fransızca iki dilli/alfabeli çıkan bütün bu dergilerin görsel ve yazılı içeriklerinde yıldızlar önemli bir yer tutar.

46 Sinema konulu Türkçe kitap veya kitapçığa Osmanlı'da rastlanmaz. Söz konusu format için Cumhuriyet'i beklemek gerekecektir. Bu tür yayınlar arasında sözgelimi *Resimli Gazete*'nin 1926'da çıkardığı ve 200'e yakın fotoğraftan oluşan *Meşhur Sinema Artistleri Albümü* yanında, *Haftalık Mecmu*'nın 1927'de yayımladığı seride yer alan sinema içerikli kitapçıkların da tümüyle "yıldız" merkezli oluşu sürpriz sayılmamalıdır. Bunlardan biri (12. kitap), *Nasıl Sinema Yıldızı Olabilirsiniz?*'dir.

47 Başlık kapakta "Sinema Sanatkârları" şeklindedir.

48 Nüshanın Türkçe kısmının 2. sayfası kayıptır. O nedenle 1. sayfada başlayan yazının tamamı görülememiştir.

49 Türkçe kısmın kayıp 2. ve 3. sayfaları bu yazıya denk gelmektedir.

50 Orhan Memduh'un ana kaynağı, Robert Florey'nin *Cinéma* gazetesinin 20 Nisan 1923 tarihli 16. sayısında yer alan "Jackie Coogan le plus jeune Star du Monde" başlıklı yazısı olabilir.

Mary Pickford'un Tercüme-i Hali ve Hayat-ı Hususiyesi", "Lya de Putti" (Türkçe); aynı sayının "Ciné Biographies" bölümünde France Dhélia ile Yvan Hedquist ve "Echos" bölümünde Blanche Montel ile René Cresté yer bulur. Aynı sayıda Fehmi Şükrü "Sinemada Çocuk Artistler"i kaleme almıştır. Çocukların sinemadaki başarılarına ve bu başarının nedenlerine eğilen Fehmi Şükrü, tahmin edileceği üzere Batı dünyasının Régine Dumien ve Jackie Coogan gibi meşhur çocuk oyuncularından bahseder⁵¹ ama makalesinin sonunda ilk Türk çocuk oyuncu hakkında bilgi vermesi ilginçtir. Yakında gösterime girecek olan Kemal Film yapımı *Sözde Kızlar* filminde Belma'nın kardeşi rolünü dört yaşındaki Selahattin oynamıştır (*Sinema Postası* 17 Kânunusani 1924, 11). Bu arada, aynı sayıda Elhamra Sineması'nda gösterimde olan Jackie Coogan'ın başrol aldığı *Oliver Twist* filminin tam sayfa ve görselli bir ilanı da bulunmaktadır.

Sekizinci sayının Vedat Örfi tarafından kaleme alınan başmakalesi ilk Türk aktrislerden Bedia Muvahhit Hanım'a odaklanır; bu yazı dergide nadiren rastlanan özgün metinlerden biridir. Vedat Örfi, Bedia Muvahhit'in oyuncu eşi ve Darülbedayi sanatçısı Muvahhit Refet Bey'i de övgüyle anmıştır (*Sinema Postası* 21 Şubat 1924, 1-2). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçilirken sinema alanında görece radikal dönüşümlerden biri, "Türk/Müslüman kadın" bağlamında söz konusu olur. 1920'lere dek hiçbir Türk/Müslüman kadın kamera karşısına geçmemiş, 1917'den beri üretilen yerli kurmacalarda Ermeni, Rum ve Beyaz Rus aktrisler rol almıştır. Mayıs 1922'de Fransız yapımı *Esrarengiz Şark* filminin Nermin Şahika Hanım gibi oyuncuları (*Sinema Postası* 15 Kânunuevvel 1923, 1; *Opera-Sine* 18 Kânunuevvel 1924, 4) sayılmazsa, beyazperde de görünen ilk Türk kadınlar, Nisan 1923'te gösterime giren *Ateşten Gömlek*'te rol alan Bedia Muvahhit ile Münire Eyüp (Neyyire Neyir) olur. Filmden ve ilk kez tiyatro sahnesine çıktıkları İzmir turnesinden sonra Darülbedayi'ye gireceklerdir (Sevengil 1968, 256-258, 313-315). Sinema böylece, kadın oyuncu noktasında tiyatronun önünü açmıştır denebilir. Osmanlı'da ve erken Cumhuriyet'te oyunculukta genel kural sahneden (Darülbedayi'den) beyazperdeye doğru iken Türk aktrislerle birlikte tersi yönde bir hareket söz konusudur. Ayrıca ilk Türk aktrislerin sinemaya figüranlıkla değil, başrollerden giriş yapmış olmaları dikkat çeker.

Vedat Örfi makalesinde, kısa hayat hikâyesini ve oyunculuk kariyerini aktardığı Bedia Muvahhit'i, sahneye ve beyazperdeye çıkan "İslam/Türk

•••

51 *Cinémagazine*'de çocuk yıldızlara dair pek çok yazı ve görsel bulunur; hatta Dumien ve Coogan kapak da olmuşlardır. Kapaklar için 20 Nisan 1923 tarihli 16. ve 28 Aralık 1923 tarihli 52. sayıya bkz.

hanımı" oluşuyla öne çıkarır ve bir "temaşa kahramanı" olarak takdim eder. Türk/İslam kadınının perdeye/sahneye çıkışını yüceltirken, Bedia Muvahhit'i fedakâr ve muzaffer bir sosyal kahraman olarak konumlandırır (*Sinema Postası* 21 Şubat 1924, 1-2). Makalede (o dönemde çok nadir görülür şekilde) başı açık bir fotoğrafı kullanılan Bedia Muvahhit, *Sinema Postası* örneğinde de görüldüğü üzere, dönem basınının bir kısmında Cumhuriyet'in sembolü "yeni ideal Türk kadını" tipi olarak sunulmuştur.⁵²

Aynı sayıda "Büyük Sanatkârlar" başlığı altında Musidora, Marga Lindt, Vally Arnheim, Francesca Bertini ve Hesperia; "Hangisi?" başlığı altında Jacques ve Raymond Catelan kardeşler; Fransızca kısmın "Biographie" sütununda Rudolph Valentino, Soava Gallone ve Sessue Hayakawa konu edilirken, Robert Flory imzalı "Les 'Bathing Beauty Girls' De Mack Sennet" başlıklı yazıda, Kanadalı-Amerikalı yapımcı ve yönetmen Mack Sennett'in buluşu olan ekranda mayolarıyla performans sergileyen banyo güzeli kızlar (yani meşhur "Sennett Bathing Beauties") tanıtılır.⁵³

Sinema Postası'nın iç sayfalarında kullanılan çok sayıda görsel de ağırlıklı olarak Amerikalı ve Avrupalı (özellikle Fransız) sinema yıldızlarına aittir. Aynı durum, derginin prezantasyonunda önemli bir faktör olan dış kapakları için de geçerlidir. Biri Osmanlı Türkçesi, diğeri Fransızca olan dergi kapaklarında şu görseller yer alır: İç cepheden Elhamra Sineması, Madonna Giovanna, Milro Harris, Thea, Gina Manes, Jacques Catelain, Evréth Ketty, Blanche Montel,⁵⁴ Régine Bouet ve Harriet Hammond.

Sinema Postası'nın yazılı ve görsel içeriği, yıldız sisteminin Türkiye'de hayli yol kat etmiş olduğunu kanıtlar. Yıldız sisteminin semptomları kendini başka şekillerde de ortaya koyar. Bunun görünümülerinden bir diğeri, film/salon reklamlarında artık oyuncuların/yıldızların ön plana çıkarılışdır.⁵⁵ Bir başkası, sinema meraklılarından (erken sinefillerden) gazetelere/dergilere yöneltilen sorular, yani okur mektuplarıdır ki başkaları yanında *Sinema Postası'nda* da böyle bir örneğe rastlanır.

•••

52 Bedia Muvahhit ve kamuoyunca konumlandırıldığı sosyal ve siyasi pozisyon hakkında bkz. Duyan 2021, 61-67.

53 Robert Florey'nin Mart 1923'te yayımlanan *Filmland* isimli kitabında, "Les 'Bathing Beauty Girls' de Mack Sennet" başlıklı bir bölüm bulunur. Kitabın içindekiler tablosu *Cinémagazine*'in Mart-Mayıs 1923 sayılarında (No: 10-19) görülebilir.

54 Kimi kaynaklar (Özön 2013, 146) Vedat Örfi'nin, 1924'te İstanbul'da bulunan Fransız yıldız Blanche Montel'in peşine takılarak Fransa'ya gittiğini yazmışlardır.

55 Dönemin gazete ve dergilerinden çok sayıda örnek verilebileceği gibi, doğrudan *Sinema Postası'ndaki* reklamlara da bakılabilir.

Sözgelimi Cumhuriyet'in ilanından az sonra (8 Kasım'da) *Vatan* gazetesinde yayımlanan mektubunda Boğaziçi'nden "Elif. Ha." rumuzlu okur, bir Türk sinema kumpanyasında çalışma arzusunu dile getirir. Oyunculuktaki başarısıyla vatanın her köşesinde tanınacağına, şöhret bulacağına inanmaktadır (*Vatan* 8 Teşrinisani 1923, 4). 22 Kasım'da "Elif." rumuzlu okur, öteden beri sinema artistliğine ifrat derecede heveskâr olduğunu yazmıştır. Sinema artistliğini meslek edinerek geçimini sağlayabileceğini düşünmektedir (*Vatan* 22 Teşrinisani 1923, 4). 27 Aralık'ta Eskişehir'den yazan "Mim. Elif.", o sıralarda gösterimde olan *La Garçonne* filminin başaktrisi France Dhelia'ya âşık olmuştur (kendi deyişiyle kalbini vermiştir) ve Fransız yıldızı yakından görmek, ona ulaşmak emelindedir. Gazeteye de onu nerede bulabileceğini sormak için yazmıştır. Bu uğurda dünyanın öbür ucuna gitmeye hazır olduğunu belirtir (*Vatan* 27 Kânunuevvel 1923, 4). *Sinema Postası*'nın da böyle bir takipçisi vardır. "Karilerimizle Hasbıhal" sütununda Bebek'ten Celal Muhtar Bey'e verilen cevapta, memlekette milli/yerli sinemacılığın kurulduğu bir zamanda Avrupa'ya gitmemenin tercih edilir olduğu, kendisi sinema sanatkârı olmak istediği takdirde derginin buna aracılık edebileceği bildirilir (*Sinema Postası* 17 Kânunusani 1924, 7). Okur mektuplarına yansıdığı üzere, yıldız/şöhret olmak, yıldız oyunculara hayranlık ve tutku beslemek (yıldızın "arzu nesnesi" olma işlevi) yeni dönemin yükselen değerleri ve eğilimleridir.

Yerli Filmler ve Yapımcılık

Tahmin edileceği üzere, yerli filmler ve yapımcılık dergide en az işlenen konuların başında gelir ve bu durum Türkiye'de sinema piyasasının dış yapımlara bağlı oluşunun, yerli yapımcılığın zayıflığının açık bir dışavurumudur. O sırada Türklere ait tek özel yapım şirketi Seden Kardeşlerin (Kemal ve Şakir Beylerin) kurucusu oldukları Kemal Film'dir ve bu müessese yerli film üreten biricik prodüktör konumundadır. O nedenle *Sinema Postası*'nın çıkış sayısında yer alan ilanında "memleketin yegâne film imalathanesi" diye anılır. Dergi içeriğinde de yerli filmleri konu edinen tek bir makaleye ikinci sayıda rastlanır. Vedat Örfi imzalı ve "Milli Filmler" başlıklı makalede doğal olarak Kemal Film yapımları ağırlıktadır. Metnin ertesini sayıda yer verilen (serbest) Fransızcası, "Les Débuts du Cinéma en Turquie" başlığını taşır.

Vedat Örfi, yerli filmcilikte ilk tecrübeler saydığı (Malul Gaziler Heyeti yapımı) *Binnaz* (1919) ve (Fransız mühendis Mösyö Andrès'nin yapımcısı olduğu) *Esrarengiz Şark* (1922) filmlerine değindikten sonra, memlekette

hakiki sinema fabrikatörlüğünün ilk şerefine Kemal Film'e ait olduğunu kaydeder. Kemal ve Şakir Beyler ile Ertuğrul Muhsin'in iş birliği, ülkenin mahrum bulunduğu bir sanat dalının (sinemanın) doğmasını sağlamıştır. Vedat Örfi, Ertuğrul Muhsin'in rejisörü olduğu Kemal Film prodüksiyonlarını sırayla ele alır: *İstanbul'da Bir Facia-i Aşk* ve *Boğaziçi Esrarı*'ndan sonra gelen *Ateşten Gömlek* en başarılı bulduğu filmidir ve *Leblebici Horhor*'a dair kanaati de olumludur. Vedat Örfi'ye göre "fünûnun her şubesinde en yüksek mevkileri işgal eden sinemanın, sinemacılığın memlekette" gelişmesi kadar mesut bir hadise düşünülemez. Müteşebbisleri alkışlamamak değerbilmezlik olur (*Sinema Postası* 15 Kânunuevvel 1923, 1-2; *Le Courrier du Cinéma* 22 Décembre 1923, s.y.).

Derginin altıncı sayısında Türkiye'deki sinema hayatına dair bazı kısa haberler göze çarpar. "Şehrimizde Bir Film" bir Alman firmasının İstanbul'da film çekim girişimlerini, "Şehrimizde Yangın" Beyoğlu'ndaki Santral Sineması'nda kısa süre önce çıkan yangını⁵⁶ kaydeder. Fransız bir mühendis tarafından İstanbul'da vücuda getirilmiş olan 1922 yapımı *Esrarengiz Şark*'ın Almanya'da büyük başarı kazandığı, Kemal Film'in yeni yapımı *Kız Kulesi Faciası*'nın ayrıntılarının tamamlanmış olup yakında gösterime çıkacağı bildirilir.

Türkiye'de salon işletmecilerini ilgilendiren en önemli meselelerden biri olan "Temaşa Vergisi" de aynı sayıda ele alınmıştır. Salonlardan yana bir tavır içinde olduğu gözlenen ve belediye meclisinin bu hususta adil davranmasını isteyen *Sinema Postası*'na göre temaşa vergisi "mütehassısların" görüşü alınarak belirlenmelidir. Aynı yazının satır aralarında Türkiye'de sinemanın ve sinemacılığın durumuna dair ilginç tespitler yer alır:

Bugün lu'biyyât [eğlence] mahalli denilince hatıra ilk önce sinemalar gelir. Filhakika her memlekette olduğu gibi bizde de sinemacılık sanat hayatına yavaş yavaş hâkim olmaya başlamış, ... büyük terakki [ilerleme] göstermiştir. Sinemacılığın bizce memnuniyetle görülecek diğer bir ciheti de vaktiyle yabancı unsurlar elinde adeta inhisar [tekel] haline girmiş olan bu sanatın peyderpey Türklere intikal etmeye başlamasıdır (*Sinema Postası* 17 Kânunusani 1924, 5).

Bu satırlar öncelikle, 1924 yılına varıldığında İstanbul'un sanat ve eğlence hayatında sinemanın artık ne denli geniş bir yer tuttuğunu anlatır. Aynı

•••

56 İstanbul'un Emanuil Kiriakopoulos tarafından 1910'da açılan en eski sinema mekânlarından biri olan Santral Sineması, Cumhuriyet döneminin alevlere kurban giden ilk salonu olmuştur. Bkz. *Vakit* 31 Kânunuevvel 1923, 5; *Akşam* 2 Kânunusani 1924, 3.

dönemde bir sinema dergisinin yayımlanmasında da bu atmosferin etkisi olsa gerektir. Bir diğer dikkat çekici tespit ise, sektörde Türklerin ön plana geçmeye başladıklarına dairdir. Bu ön plana geçişten asıl anlaşılması gereken yapımcılık değil, salon işletmeciliği ve dolu film ithalatı olmalıdır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sinemanın merkezi kozmopolit Beyoğlu'dur. Osmanlı'da sinema pazarına dolu film ithalatçısı ve salon işletmecisi olarak yabancılar ve gayrimüslim Osmanlılar (bilhassa Rumlar) hâkimdir. Türkler salon işletmeciliğine İttihatçı "milli iktisat" politikalarının sonucu olarak Balkan Savaşı'nın ardından 1914'te Şehzadebaşı ve Sirkeci bölgelerinde atılmışlardır (Odabaşı 2019, 319-326). Bu, kayda değer bir adımdır ama yeterli değildir. Gösterim ağırlıklı yapıda hâkim konumlara erişebilmek için "merkez"e nüfuz edilmelidir ve 1920'lerin ilk yıllarından itibaren Türk işletmecilerin Beyoğlu bölgesine girişi başlar. Beyoğlu'nun "fethinde" başı İpekçi Kardeşler çeker. Onların idaresindeki Sine-Salon Elektra 1921'de (BOA, DH. UMVM, 117/45), Elhamra Sineması 1923'te açılır (*Vatan* 22 Eylül 1923, 3). Kadri Cemali ile Cevat Boyer 1921'de Etual/Yıldız Sineması'nı kurarlar (Akçura 2004, 79-80, 161). Taksim Sporting Palas 1923'te Türkler tarafından işletilmektedir (*Vatan* 1 Teşrinisani 1923, 6; *Akşam* 2 Teşrinisani 1923, 4).

Bu süreçte "Beyoğlu'nda Türklük" vurgusu dikkat çeker. Sözelimi 1923'te Sine-Salon Elektra'nın ilanlarında "Beyoğlu'nda Cadde-i Kebir'de Sine-Salon Elektra milli bir müessese olup Türkler idaresindedir" ibaresine sıkça rastlanır.⁵⁷ 1924 senesine girilirken bir ilanda şu ilginç satırlar okunabilmektedir: "Beyoğlu cephe-i iktisadisinin yegâne milli bir yedeği olan ve Türk oğlu Türk idaresindeki Sine-Salon Elektra..." (*Akşam* 3 Kânunusani 1924, 3; *Akşam* 4 Kânunusani 1924, 3). Taksim Sporting Palas kimi ilanlarında "Beyoğlu'nda yegâne Türk müessesesi" şeklinde takdim edilir (*Vatan* 1 Teşrinisani 1923, 6; *Akşam* 2 Teşrinisani 1923, 4). Elhamra Sineması açılırken "Türklerin şaheseri" ilan edilmiş (*Vatan* 18 Ağustos 1923, 3; *İkdam* 28 Ağustos 1923, 3), "sırf Türk teşebbüsü", "Beyoğlu'nda muhteşem bir Türk müessesesi" olduğu vurgulanmıştır (*Süs* 8 Eylül 1923 (1339), 16; *Süs* 15 Eylül 1923 (1339), 16; *Resimli Gazete* 13 Teşrinievvel 1923, 3). Yukarıda *Sinema Postası*'ndan yapılan alıntı da bu milliyetçi retoriğin bir parçasıdır.

Cadde-i Kebir'in veya Grande Rue de Péra'nın "İstiklal Caddesi"ne dönüşümü, aynı zamanda Beyoğlu salonlarında başladığı gözlenen

•••

57 Salonun 1923'ün son üç ayında *Vatan*, *Akşam* ve *Vakit* gibi gazetelerde çıkan çok sayıda ilanına bakılabilir.

mülkiyet/sahiplik dönüşümüdür. Yabancı filmlere dayalı piyasanın ithalatçı-işletmecisi mahiyetteki ulusal ayağında Türk müteşebbislerin belirleyici bir yer edinmeye başladıkları anlamına gelir. Aynı sırada benzer bir sürecin İzmir'de de yaşandığı, Filmlerin bu şehirde kısa sürede kurduğu küçük sinema imparatorluğundan ve İpekçilerin İzmir'e de çıkarma yapmalarından (Filmler 1984, 111-149; Akçura 2004, 56-59, 90-91) anlaşılır. Rum cemaate mensup sinemacıların bir kısmının ülkeden göçtüğü 1920'lerde bu yönde hayli yol kat edilecektir. Özetle, Işığın'ın da belirttiği gibi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sinematik yapının yönelimi Avrupalı yapımcılar -gayrimüslim ithalatçılar/ işletmeciler denkleminde, Amerikalı yapımcılar- Türk ithalatçılar/ işletmeciler denkleminde doğru seyrederek (2003, 37-38).

Tiyatro

Sinema Postası kendisini ancak sekizinci sayıda "sinema ve temaşa mecmuası" olarak tanımlamış olsa da dergide tiyatro içerikli yazılara daha evvel de rastlanır. Ancak tiyatro içerikli metinler yine de çok az miktardadır. Üçüncü sayının Fransızca kısmında "Nouvelles Théâtrales" (tiyatro haberleri) başlığı altında o sırada İstanbul turnesine çıkmış olan operet sanatçısı (ve aynı zamanda sinema oyuncusu) Cordy Millowitsch ve Viyana Operet Topluluğu haber yapılır. Sekizinci sayıda bu sefer Vedat Örfi "geçen hafta" prömiyerini gerçekleştirmiş olan Viyana Opereti'nin ve Millowitsch'in başarısını "Chronique Théâtral: Cordy Millovitch" başlığı altında dile getirir. Derginin altıncı sayısında "Temaşa Haberleri: Darülbedayi" başlıklı yazıda Darülbedayi'nin yeni etkinlikleri ve sahnelenmekte olan piyesler hakkında bilgi verilir; Bedia Muvahhit gibi oyuncuların performansları övülmüştür.

Sonuç: Projektörden Yansıyanlar

8 Aralık 1923'te Hikmet Nâzım Bey'in yönetiminde yayın hayatına giren *Sinema Postası*'nın çıkışını hiç gecikmeden duyuran *Akşam* gazetesi, yeni dergiyi okurlarına şöyle tavsiye eder: "...Bütün cihana ait sinema malumatıyla memleketimizdeki sinemacılık hayatına dair birçok makaleler ve resimleri muhtevidir. Nefis bir surette tab edilen bu mecmuayı bütün sinema ve edebiyat meraklılarına tavsiye ederiz" (*Akşam* 9 Kânunuevvel 1923, 3).

Gazetenin tavsiyesine uyan herhangi bir okur, bahsi geçen muhteviyatı yeni dergide tam anlamıyla veya dengeli şekilde bulamayacaktır. "Memleketimizdeki sinemacılık hayatı" fazlasıyla sınırlı kaldığı gibi, "bütün cihana ait sinema malumatı" da gerçekte Avrupa ve Kuzey Amerika ile sınırlıdır. Sözelimi 1917 Ekim Devrimi'nin ardından ciddi bir atılım sürecine

giren Sovyet sinemasının, iki ülke arasında İstiklal Savaşı sırasında kurulan sıkı dostluk ilişkilerine rağmen, dergide esamisi dahi okunmaz.

Cumhuriyet'in ilk sinema dergisi, dönemini sinematik açıdan yansıtan bir projektör gibidir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de sinema, ithalat/dağıtım/gösterim odaklıdır ve Batı dünyasından akan filmlere angajedir. Türkiye'nin Avrupa ve ABD menşeli filmlere, yani ithalat ve gösterime dayalı sinema hayatı gibi, sinema dergisi de çokça "tercüme" kokar. Zaten ciddi bir Hollywood içeriği barındıran Fransız sinema dergisi *Cinémagazine*'i model ve de kaynak almıştır. Yerli yapımıcılığın zayıflığı ve çok az yerli filmin (ve dolayısıyla yerli sinemacının, prodüktörün, rejisörün, senaristin, kameramanın, oyuncunun vs.) sirkülasyonda oluşu, yansımaları ülkenin yegâne sinema yayınında bulmuştur. Bu durum *Sinema Postası*'nı çıkaranların kişisel tercihleriyle açıklanamaz. Ülkenin, kişisel tercihlerle üstesinden gelinemeyecek sinematik yapısı ile alakalıdır. 1923-24 Türkiye'sinde bir sinema dergisi çıkarmaya niyetlenenler, ülkede seyredilen filmler nerelerden geliyorsa, dergilerinin içeriklerini de büyük oranda oralardan tedarik etmek durumundadır. *Cinémagazine*'i model ve de kaynak alan *Sinema Postası*, Türkiye'de magazin tipi sinema dergiciliğinin öncüsüdür. O nedenle *Akşam* gazetesinin yeni dergiyi tavsiyesindeki görsellik ve baskı kalitesi vaadi, içeriğin aksine, yerindedir.

Hollywood'un dünya sinema pazarlarını ele geçirmekte olduğu ve altın çağına girdiği bir devrede tek Türk sinema dergisi, Türkiye'de Amerikan film endüstrisinin mevziler elde etmekte olduğunu fark ettirir. *Sinema Postası*, yıldız sisteminin "ajanı" görünümündedir ama bu ilişkinin tek yönlü olduğu da sanılmamalıdır. Yıldız sadece filmin biletini değil, başka şeylerle birlikte sinema dergisini de satar (Duyan 2021, 35). Diğer bir deyişle *Sinema Postası* türü dergiler bir yandan yıldız sistemini beslerken diğer yandan onun tarafından beslenir çünkü yazılı/görsel içeriklerindeki yıldızlar sayesinde satış yapar veya satışlarını maksimize etmeyi umarlar. Nitekim sinefiller Türkiye'de de artık doğmuştur ve yıldız/şöhret olmak, "arzu nesnesi" yıldız oyunculara hayranlık ve tutku beslemek dönemin yükselen değer ve eğilimleri olarak belirginleşmektedir.

Tam bu noktada tablonun "durağan" yüzünden "dinamik" yüzüne geçiş başlar. Yerli film pek yoktur ama aralarında "sinema artistliğine ifrat derecede heveskâr" sinefillerin de bulunduğu yerli seyirci vardır. *Sinema Postası*'nın okur profilinden anlaşıldığı kadarıyla söz konusu grup içinde kadınlar önemli bir yer tutar. Yeni derginin çıkış sürecinde çağdaş tanıkların dile getirdikleri üzere, ülkede bir sinema dergisinin olmayışı büyük bir eksiklik çünkü (yapım değilse bile) gösterim/seyir bakımından sinema hayatı gayet

canlıdır. *Sinema Postası* gibi bir derginin varlık nedenleri arasında, merkezinde salonların bulunduğu bu canlılık yatar. Sinema gösterim odaklı olduğu için, *Sinema Postası*'nın en "sahici" içeriği de -birkaç makale istisna- salon reklamları ve haberleridir. Salon (ve dolayısıyla vizyondaki film) reklamları/haberleri, Türkiye'de sinemanın durumu ve deneyimlenişi hakkında, derginin sayfalar dolusu "ithal" içeriğinden daha çok şey anlatır. Sektörün en canlı parçasını, gösterimin merkezi salon oluşturur ve *Sinema Postası* incelenince örneğin Elhamra Sineması'nı işleten İpekçilerin yakın gelecekte Türk sinemasının amiral gemisi konumuna nasıl gelecekleri veya Cemil Filmer'in hatıratında (1984, 104) "Kadıköy tarafının seyircisi sinemaya daha bir yatkın idi" derken ne demek istediği daha çok sezilir.

Dahası, sinemanın salt sinema olmadığı da anlaşılır. *Akşam* gazetesi yeni dergiyi sadece sinema meraklılarına tavsiye etmez; haklı olarak edebiyat meraklılarına da tavsiye eder çünkü edebiyat ile sinema arasında girift ama sağlam bağlar kurulmuştur. Film özetleri ve sinema romanları yayımlayan *Sinema Postası*'nın edebî bir veçhesi bulunduğuna şüphe edilemez. O nedenle dergi sayfalarında Vedat Örfi gibi bir ismin öne çıkışı boşa değildir. Frankofon bir Osmanlı paşazadesi, Memet Fuat'ın ele avuca sığmaz babası, Piraye Hanım'ın maceraperest eşi; popüler polisiye ve erotik edebiyattan tiyatroya, sinema romancılığından sinema muharrirliğine geniş yelpazede enteresan bir profildir ve hayat hikâyesi bir "film kişiliği" duygusu uyandırır.

Sinema Postası'nın *Akşam* gibi gazetelerle bağları; derginin kurucusunun Nâzım Hikmet'in babası ve eski bir matbuat müdürü oluşu; Piraye Hanım'ın (bir bakıma) tiyatro/sinema uğruna kendisini fiilen terk eden ilk eşi Vedat Örfi'den sonra Nâzım Hikmet ile evlenmesi; sonraki yıllarda Hikmet Nâzım'ın salon yöneticiliği, Vedat Örfi ve Nâzım Hikmet'in profesyonel olarak değişik düzeylerde (yönetmen, senarist, yapımcı vs.) sinemacılıkla iştigal etmeleri,⁵⁸ Fransız gazeteciler ve onlar üzerinden Fransız sinema yayıncılığı ile kurulan bağlar, *Sinema Postası* etrafındaki ilişkiler ağının görüldüğünden çok daha geniş ve karmaşık olduğunu duyumsatır. Günümüze sadece beş nüshası ulaşabilmiş olan Cumhuriyet'in ilk sinema dergisi fazla uzun ömürlü olamamış gibidir ama bu haliyle bile -bir projektör misali- dönemine dair çok şey anlatır.

•••

58 Vedat Örfi Bengü ve Nâzım Hikmet'in sinemacılık faaliyetleriyle ilgili yakın zamanda yayımlanmış özgün akademik çalışmalar (bkz. Boran 2023a; Boran 2023b) alana yönelik önemli katkılar olarak kaydedilmelidir.

Kaynakça

1922. *Esrarengiz Paris!* Çeviren Kemalettin Şükrü. İstanbul: Minber Matbaası.
1923. *Bin Bir Gece Hikâyeleri-Gülnihal Sultan*. Çeviren Vedat Örfi. İstanbul: Minber Matbaası.
1923. *İnşallah*. Çeviren Kemalettin. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
1926. *Meşhur Sinema Artistleri Albümü*. İstanbul: Sebat Matbaası.
1927. *Nasıl Sinema Yıldızı Olabilirsiniz?* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Akçura, Gökhan. 2004. *Aile Boyu Sinema*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Boran, Tunç. 2023a. "Aktüel ve Belgesel Ayrımı Bağlamında *Yeşil Bursa* (1932) Filmi Üzerine Bir Değerlendirme." *Sinecine* 14 (1): 33-61.
- Boran, Tunç. 2023b. "Kanonik Sinema Tarihi Yazımından Kuşkulana(ma)mak: Nazım Hikmet'in Filmografisine Dair Birkaç Düzeltme." *İlef Dergisi* 10 (2): 169-202.
- Calindex. ty. Erişim tarihi 4 Ocak 2024. <https://calindex.eu/parutions.php?larevue=CMZ>.
- Ciné-Ressources. ty. Erişim tarihi 4 Ocak 2024. <http://www.cinerecources.net/ressource.php?collection=PERIODIQUES&pk=346#>.
- Çam, Aydın ve Çiğdem Aksu-Çam. 2022. "Anadolu'da, Erken Dönem Film Dağıtımına Dair Bir Belge: İzmir'de Sinema." *Sinecine* 13 (2): 479-486.
- Çimen, Ülhak, Ömer Alanka ve Fatih Değirmenci. 2022. "Osmanlı Sinema Süretilerinin Tespiti, Arşiv Araştırması ve Dijitalizasyonu." *Kesit Akademik Dergisi* 8 (30): 528-542.
- Dersaadet Telefon Şirketi Telefon Rehberi Eylül 1340*. 1924 (1340). İstanbul: Zelliç Biraderler Matbaası.
- Duyan, Yektanurşin. 2021. *Türk Sinemasında Kadın Yıldız Olmak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ethem İzzet ve Vedat Örfi. 1923 (1339). *Fahişenin Azabı*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Ethem İzzet ve Vedat Örfi. 1924 (1340). *Kız mı? Dul mu?* İstanbul: Sühulet Matbaası.
- Filmer, Cemil. 1984. *Hatıralar Türk Sinemasında 65 Yıl*. İstanbul: Emek Matbaacılık.
- Gomery, Douglas. 2008. "Hollywood Stüdyo Sistemi." Çeviren Ahmet Fethi. *Dünya Sinema Tarihi* içinde, editör Geoffrey Nowell-Smith, 64-75. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Gündüz, Mustafa. 2007. *Bir Sultan Abdülhamid Müdâfaanâmesi Hatırât-ı Sultan Abdülhamid-i Sâni*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Gürata, Ahmet. 2000. "‘Mısır Sinemasını Kuran Türk’ Vedat Örfi Bengü." *Geceyarısı Sineması*: 32-38.
- Hilmi A. Malik. 1933. *Türkiye’de Sinema ve Tesirleri*. Ankara: Kitap Yazarlar Kooperatifi Neşriyatı.
- Hinkle, Eugene M. 2007. "The Motion Picture in Modern Turkey." *The Turkish Cinema In The Early Republican Years* içinde, editör Rıfat N. Bali, 25-185. İstanbul: The Isis Press.
- Işığın, İ. Altuğ. 2003. "Yeşilçam’dan Önce Türkiye’de Sinema Sektörü." *Yeni Film* (1): 32-42.
- İnuğur, M. Nuri. 1999. *Türk Basınında İz Bırakanlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- İskit, Server. 1943. *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları.
- Jacques, Norbert. 1923 (1339). *Kumarbaz Doktor Mabuse*. Çevirmen İhsan Sıtkı. İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası.
- Makal, Oğuz. 2003. *Beyazperde ve Sahnede Nâzım Hikmet*. İstanbul: YGS Yayınları.
- Margueritte, Victor. 1923 (1339). *Erkek Kız/La Garçonne*. Çeviren Kemalettin. İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası.
- Memet Fuat. 2021. *Gölgede Kalan Yıllar*. İstanbul: YKY.
- Odabaşı, İ. Arda. 2019. "Osmanlı’da Sinema Yayıncılığı ve Bilinen İlk Türkçe Sinema Gazetesi: *Türk Sineması*." *Journal of Universal History Studies* 2 (2): 317-350.
- Odabaşı, İ. Arda. 2020. "Cinayet Seyriyle Realiteden Kaçış: I. Dünya Savaşı’nda Popüler Film ve Toplumsal Travma." *Travmaların Gölgesinde Politik Psikoloji* içinde, editör Deniz Ülke Arıboğan, 157-195. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Odabaşı, İ. Arda. 2023. "Nur Baba Romanının Sinema Uyarlaması: *Boğaziçi Esrari*." *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* içinde, editörler Didem Ardalı Büyükarman ve Seval Şahin, 273-304. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özön, Nijat. 1958. *Ansiklopedik Sinema Sözlüğü*. İstanbul: Arkın Kitabevi.
- Özön, Nijat. 1963. *Sinema Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özön, Nijat. 2013. *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Sevengil, Refik Ahmet. 1968. *Türk Tiyatrosu Tarihi V: Meşrutiyet Tiyatrosu*. İstanbul: Devlet Konservatuarı Yayınları.

- Toprak, Zafer. 2015. *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Zafer. 2017. *Türkiye’de Yeni Hayat İnkılap ve Travma (1908-1928)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti, Umûr-ı Mahalliye ve Vilayât Müdüriyeti (DH. UMVM), 117/45.
- Uricchio, William. 2008. “Birinci Dünya Savaşı ve Avrupa’da Kriz.” Çeviren Ahmet Fethi. *Dünya Sinema Tarihi* içinde, editör Geoffrey Nowell-Smith, 85-94. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Üyepazarcı, Erol. 2019. *Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstenmeyenler Türkiye’de Popüler Romanın İlk Yüzyılının Öyküsü (1875-1975) 1. Cilt*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Yılmaz, Ayşe. 2021. “Bir Erken Dönem Sinema Süreli Yayınları Retrospektifi.” *TALİD* 19 (37): 305-356.

Sinema Postası/Le Courier du Cinéma Yazıları

- 8 Kânunuevvel 1923. “Muazzez Karie ve Karilerimize.” *Sinema Postası* 4.
- 8 Kânunuevvel 1923. “Programımız.” *Sinema Postası* 1.
- 8 Kânunuevvel 1923. *Sinema Postası/Le Courier du Cinéma*.
- 15 Kânunuevvel 1923. *Sinema Postası/Le Courier du Cinéma*.
- 17 Kânunusani 1924. “Amerika-Sinema Âleminde Muhalefetler.” *Sinema Postası* 9.
- 17 Kânunusani 1924. “Karilerimizle Hasbıhal.” *Sinema Postası* 7.
- 17 Kânunusani 1924. “Müsabakamız.” *Sinema Postası* ön kapak iç yüz.
- 17 Kânunusani 1924. “Sinemalarda Cevlan.” *Sinema Postası* 11.
- 17 Kânunusani 1924. “Temaşa Vergisi.” *Sinema Postası* 5.
- 17 Kânunusani 1924. *Sinema Postası/Le Courier du Cinéma*.
- 21 Şubat 1924. “Karilerimizle Hasbıhal.” *Sinema Postası* 16.
- 21 Şubat 1924. “Notre Courier.” *Le Courier du Cinéma* arka kapak iç yüz.
- 21 Şubat 1924. “Notre Rédacteur En Chef.” *Le Courier du Cinéma* arka kapak iç yüz.
- 21 Şubat 1924. “Yeni Programımız.” *Sinema Postası* ön kapak iç yüz.
- 21 Şubat 1924. *Sinema Postası/Le Courier du Cinéma*.
- 22 Kânunuevvel 1923. “Günü Geçmiş Nüşhalarımız.” *Sinema Postası* s.y.

22 Kânunuevvel 1923. "Sinema Sanatkârları Arasında Güzellik Müsabakamız." *Sinema Postası* ön kapak iç yüz.

22 Kânunuevvel 1923. "Tefrikamız." *Sinema Postası* s.y.

22 Kânunuevvel 1923. *Sinema Postası / Le Courrier du Cinéma*.

Fehmi, Şükrü. 17 Kânunusani 1924. "Sinemada Çocuk Artistler." *Sinema Postası* 10-11.

Orhan, Memduh. 17 Kânunusani 1924. "Almanya'da Sinema Hayatı." *Sinema Postası* 12.

Vav, Ayın. [Vedat Örfi]. 21 Şubat 1924. "Sanatkârlarımızı Tanyalım: Bedia Muvahhit Hanım." *Sinema Postası* 1-2.

Védad Urfy. 22 Décembre 1923. "Les Débuts du Cinéma en Turquie." *Le Courrier du Cinéma* s.y.

Vedat Örfi. 15 Kânunuevvel 1923. "Milli Filmler." *Sinema Postası* 1-2.

Yararlanılan Gazete ve Dergiler

1 Kânunuevvel 1923. "Müfit Bir Teşebbüs." *Akşam* 3.

1 Teşrinisani 1923. *Vatan* 6.

2 Kânunusani 1924. "Santral Yangını Hakkında." *Akşam* 3.

2 Kânunusani 1924. *Akşam* 3.

2 Teşrinisani 1923. *Akşam* 4.

3 Kânunuevvel 1923. "Âsâr-ı Münteşire: İnşallah." *İkdam* 3.

3 Kânunuevvel 1923. "Sinema Postası." *Vatan* 3.

3 Kânunusani 1924. *Akşam* 3.

4 Kânunusani 1924. *Akşam* 3.

6 Kânunuevvel 1923. "Yeni Neşriyat: Sinema Postası." *Akşam* 3.

8 Eylül 1923 (1339). *Süs* 16.

8 Teşrinievvel 1923. "Âsâr-ı Münteşire." *Vatan* 4.

8 Teşrinisani 1923. "Müşköllere Cevap." *Vatan* 4.

9 Kânunuevvel 1923. "Yeni Neşriyat: Sinema Postası Çıktı." *Akşam* 3.

9 Teşrinievvel 1923. "Yeni Neşriyat." *Akşam* 3.

12 Kânunuevvel 1923. "Sinema Postası." *Vatan* 3.

13 Teşrinievvel 1923. "Muhteşem Bir Türk Müessesesi." *Resimli Gazete* 3.

15 Eylül 1923 (1339). *Süs* 16.

- 16 Haziran 1923 (1339). "Sinema Artistleri Müsabakası." *Süs* 15.
- 17 Teşrinievvel 1923. "Doktor Mabuse." *Akşam* 4.
- 17 Teşrinievvel 1923. "La Garçonne." *Akşam* 4.
- 18 Ağustos 1923. "Türklerin Şaheserleri." *Vatan* 3.
- 18 Kânunuevvel 1924. "Lyon'da Bir Türk Filmi." *Opera-Sine* 4.
- 19 Şubat 1925. "Sinema ve Kitapçılık." *Resimli Dünya* 6.
- 22 Eylül 1923. "Elhamra Sineması'nın Resm-i Küşadı." *Vatan* 3.
- 22 Eylül 1927. "Beynelmilel Sinemacılık Âleminde İlk Türk Sanatkâr: Vedat Örfi Bey." *Büyük Gazete* 8-9.
- 22 Teşrinisani 1923. "Müşköllere Cevap." *Vatan* 4.
- 23 Teşrinisani 1923. *Vatan* 3.
- 25 Teşrinisani 1923. *Vatan* 3.
- 26 Teşrinievvel 1923. *Vatan* 3.
- 27 Kânunuevvel 1923. "Karilerimizin Müşköllerine Cevap." *Vatan* 4.
- 28 Ağustos 1923. "Türklerin Şaheserleri." *İkdam* 3.
- 30 Teşrinievvel 1923. *Akşam* 3.
- 31 Kânunuevvel 1923. "Dünkü Yangın." *Vakit* 5.
- Temmuz 1928. "Vesikalar: Meşrutiyet'in İlanından Beri Türkiye'de Neşrolunmuş Gazete ve Mecmualar." *Ayın Tarihi* 3556-3561.
- De Marchi, Robert. 28 Décembre 1923. "Constantinople." *Cinémagazine* 508.
- De Mirbel, Jean. 7 Décembre 1923. "Les Grands Films: Koenigsmark." *Cinémagazine* 373-374.
- Fehmi Şükrü. 29 Mart 1924 (1340). "Operet Kraliçesi Cordy Millowitsch." *Süs* 8.
- Hüseyin Rahmi. 21 Kânunuevvel 1922. "Can Pazarı-İkdam'ın Tefrikası 34." *İkdam* 2.
- Vav. Ayın. 30 Haziran 1923. "Mısır Mektupları: Kahire'deki Firarilerin Yeni Bir Marifeti." *Vatan* 3.
- Vav. Ayın. 7 Ağustos 1923. "Mısır Mektupları: Sulh Bayramının Kahire'de Tes'idi." *Vatan* 2.